

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ХАРКІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ В. Н. КАРАЗІНА**

Факультет геології, географії, рекреації і туризму

Кафедра соціально-економічної географії і регіонознавства

До захисту допустити

Завідувач кафедри _____ Людмила НЕМЕЦЬ

« ____ » _____ 2023 р.

**СУСПІЛЬНО-ГЕОГРАФІЧНА ХАРАКТЕРИСТИКА
ДНІПРОПЕТРОВСЬКОЇ ОБЛАСТІ**

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА БАКАЛАВРА

Виконав: студент 4 курсу, групи ГЕ-41
спеціальності **106 «Географія»**,
ОПП «Економічна, соціальна географія
та регіональний розвиток»
Дзюба Антон Сергійович

Науковий керівник:
д. геогр. н., професор **Сегіда Катерина Юріївна**

Кваліфікаційна робота захищена з оцінкою

_____ *Голова ЕК Павло ШУКАНОВ*

_____ *Секретар ЕК Олена ПЕДЬ*

« ____ » _____ 2023 р.

Харків – 2023

ЗМІСТ

ВСТУП	3
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ТА МЕТОДИЧНІ ОСНОВИ СКЛАДАННЯ СУСПІЛЬНО-ГЕОГРАФІЧНОЇ ХАРАКТЕРИСТИКИ РЕГІОНУ	5
1.1. Поняття та зміст суспільно-географічної характеристики регіону....	7
1.2. Складові суспільно-географічної характеристики регіону.....	10
1.2.1. Географічне положення.....	10
1.2.2. Природо-ресурсний потенціал.....	11
1.2.3. Населення та розселення.....	13
1.2.4. Господарство.....	17
1.2.5. Соціальна сфера.....	20
1.3. Методи та методика дослідження соціально-економічного розвитку регіону і складання характеристики регіону	23
РОЗДІЛ 2. ХАРАКТЕРИСТИКА ПРИРОДО-РЕСУРСНОГО ТА ЛЮДСЬКОГО ПОТЕНЦІАЛУ ДНІПРОПЕТРОВСЬКОЇ ОБЛАСТІ	29
2.1. Географічне положення Дніпропетровської області	29
2.2. Природоресурсний потенціал Дніпропетровської області	30
2.3. Людський потенціал Дніпропетровської області.....	34
РОЗДІЛ 3. ХАРАКТЕРИСТИКА ГОСПОДАРСТВА ТА СОЦІАЛЬНО- ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ РЕГІОНУ	38
3.1. Виробничий сектор.....	38
3.2. Агропромисловий комплекс.....	43
3.3. Соціальна сфера та транспортна інфраструктура.....	45
3.4. Перспективи лідерства Дніпропетровської області в порівнянні з іншими областями України.....	47
ВИСНОВКИ.....	51
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	56

ВСТУП

Актуальність. Дніпропетровська область – одна з найбільших та найрозвинутіших областей в Україні, що знаходиться в серці країни та має великий потенціал у різних сферах економіки. Дніпропетровська область має важливе геополітичне положення, оскільки знаходиться на перехресті транспортних магістралей між сходом та заходом країни. Це, в свою чергу, може сприяти розвитку транспортної інфраструктури та транспортних послуг, які є важливим елементом економіки області. Також, Дніпропетровська область має багатий природний потенціал, що може бути використаний для розвитку туризму та інших сфер господарської діяльності. Дослідження може допомогти в оцінці можливостей та перспектив розвитку туризму та інших галузей на природному та культурному спадщини області. Метою складання суспільно-географічної характеристики Дніпропетровської області є дослідження та систематизація економічної і соціальної структури області з метою отримання комплексного уявлення про її географічні особливості, демографічну ситуацію, економічний потенціал, культурне середовище та інші аспекти, що визначають розвиток регіону. З метою аналізу даних про Дніпропетровську область зроблено висновки про її потенціал та можливості для подальшого соціально-економічного розвитку та визначення перспектив для інвесторів та регіональної влади. Дніпропетровська область є однією з найбільших та найнаселеніших областей України, розташованою в центральній частині країни. У цій курсовій роботі я розглянув суспільно-географічну характеристику Дніпропетровської області, спираючись на її територіальні особливості, розміщення території області, населення, його склад, економіку та культуру. Об'єктом дослідження при складанні суспільно-географічної характеристики Дніпропетровської області є територія Дніпропетровської області. Ця територія має свої особливості та характеристики, які досліджуються в географічному аспекті, зокрема фізико-географічні особливості (рельєф, клімат, гідрографія, ґрунти тощо), які

впливають на екологічну ситуацію в області. Предметом дослідження при складанні суспільно-географічної характеристики Дніпропетровської області є соціально-економічні та культурні особливості цієї території. Серед них можна виділити такі аспекти, як демографічні показники (населення, рівень народжуваності та смертності, міграційні процеси тощо), економічний розвиток (промисловість, сільське господарство, транспортна інфраструктура, рівень безробіття та доходів населення), а також культурні особливості (історія, традиції, культурні пам'ятки, освіта, національний склад населення тощо). Отже, предмет суспільно-географічної характеристики Дніпропетровської області охоплює дослідження різних аспектів території, її екологічних, соціально-економічних та культурних особливостей.

Метою кваліфікаційної роботи бакалавра є складення суспільно-географічної характеристики Дніпропетровської області та обґрунтування напрямів її розвитку.

Для досягнення поставленої мети були визначені наступні **завдання**:

- висвітлити теоретичні основи складання суспільно-географічної характеристики регіону, зокрема поняття та зміст суспільно-географічної характеристики регіону, розкрити складові суспільно-географічної характеристики регіону, а саме географічне положення, природо-ресурсний потенціал, населення та розселення, господарство, соціальна сфера; розкрити методичні основи дослідження соціально-економічного розвитку регіону;

- оцінити географічне положення Дніпропетровської області, охарактеризувати природоресурсний потенціал, проаналізувати людський потенціал Дніпропетровської області;

- охарактеризувати виробничий сектор Дніпропетровщини, розкрити особливості агропромислового комплексу регіону, висвітлити особливості соціальної сфери та транспортної інфраструктури, окреслити тенденції подальшого розвитку Дніпропетровської області.

Інформаційна база дослідження включає офіційні статистичні дані про демографічні інформацію: населення, вік, стать, етнічний склад, освіта,

міграція та інші показники, які можуть відображати динаміку населення в області; економічну інформацію: рівень зайнятості, дохід, структура економіки, промисловість, транспортні комунікації, інфраструктура та інші показники, які відображають економічний стан області; соціальну інформацію: освіта, охорона здоров'я, соціальна політика, культура, спорт та інші показники, які відображають рівень життя населення; географічну інформацію: рельєф, клімат, ґрунти, водні ресурси, рослинність та інші природні показники, які можуть впливати на економіку та соціальний стан області. Методологічною основою дослідження є теоретичні положення суспільної географії. У роботі використані загальнонаукові та конкретнонаукові методи. Серед загальнонаукових методів – логічне узагальнення, аналіз і синтез, індуктивний та дедуктивний, систематизації, порівняльно-географічний та порівняльно-історичний, графічний тощо.

Кваліфікаційна робота бакалавра складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел та додатків. Обсяг основної частини роботи становить 61 сторінка. Список використаних джерел налічує 47 позицій.

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ТА МЕТОДИЧНІ ОСНОВИ СКЛАДАННЯ СУСПІЛЬНО-ГЕОГРАФІЧНОЇ ХАРАКТЕРИСТИКИ РЕГІОНУ

1.1. Поняття та зміст суспільно-географічної характеристики регіону

Поняття регіон (походить від латинського «region» - територія, область, область, район) використовується в різних галузях знання для виділення територіальних частин за певними ознаками. В економічній науці категорія «регіон» стала предметом вивчення відносно недавно, і лише у другій половині 20-го століття почало розвиватись поняття регіональної економіки. Дослідники використовують цю концепцію при розмежуванні конкретних напрямів з метою якісного та ефективного вирішення міжнародних та регіональних проблем.

Межі районів, у яких розташовані конкретні провадження, необов'язково збігаються за адміністративними чи територіальними кордонами. Поняття «регіон» можна трактувати як конкретну місцевість зі своїми природно-географічними особливостями та заснованим на них специфічним напрямом розвитку продуктивних сил [43]

Слід також згадати, що цей регіон можна ідентифікувати, поєднуючи його просторову сутність з іншими характеристиками, такими як природно-економічні (або природні), економіко-географічні, історико-етнічні, соціальні та, звісно, економічні.

У сучасних джерелах поняття «регіон» включає різні просторові системи різного масштабу порядків, від державних груп до дрібних адміністративних одиниць і навіть їх частин. За адміністративним поділом, як правило, виділяють такі місцеві одиниці: провінції (області, автономні республіки), райони міст та селищ, райони, села, села. Отже, з усього вищевикладеного, ми можемо констатувати:

- ✓ По-перше, регіон — своєрідна соціально-економічна категорія, яка функціонує як специфічна територія країни, як частина національно-

господарського комплексу країни, як окрема функціональна підсистема суспільства, як здійснюється реплікація певного циклу.

- ✓ По-друге, регіон є цілісний соціально-економічний організм, що втілює у собі систему відносин із забезпечення відтворювальних процесів у межах конкретного регіону. Його соціальна природа визначається ставленням робітників до засобів виробництва, характером їхньої взаємодії як власників.
- ✓ По-третє, кожен регіон являє собою відкриту соціально-економічну систему, основною функцією якої є не лише його територія, а й інші економічні та соціальні системи (країна, інші губернії тощо).

Для регіону характерні **такі компоненти** [22]

- ✓ Територіальні обмеження, тобто райони, повинні бути обмежені конкретними певними територіями.
- ✓ Взаємозв'язки між галузями. Це проявляється у складності регіонального розвитку та забезпечує його системне функціонування.
- ✓ Відтворюваність можливостей (побутових, виробничих, демографічних, науково-технічних);
- ✓ Своєрідність господарського комплексу, що відрізняє цей район від інших; видова спеціалізація, що визначає становище регіону у територіальному поділі праці;
- ✓ Конкретні зміни, динамізм виявились у регіональному розвитку.
- ✓ Наявність зовнішніх зв'язків.

На відміну від територій кожен регіон можна представити у вигляді територіальної суспільно-економічної системи, що включає всі види продуктивних сил і складною структурою, що характеризується, що відображає багатогранність суспільних відносин на даній території.

Безумовно, територія ділиться на регіони виходячи з конкретних цілей та завдань, основною метою яких є контроль регіонального розвитку. Економічний розвиток будь-якого регіону визначається тісною взаємодією

природних, соціальних та економічних складових соціально-економічної системи. Люди прямо чи опосередковано беруть участь у всіх виробничих процесах. Таким чином, регіон гарантує цілісність природно-речового, антропогенного середовища та суспільства. Регіони можуть змінюватись за розміром від міста (або району в місті) до великих регіонів у межах континенту.

Різні інтерпретації поняття «регіон» породили численні підходи до класифікації. Серед них виділяють чотири основні групи.

- ✓ *Перша група* – прості регіони з однією ознакою, тобто розглядаються основні критерії (показники). обсяг валового регіонального продукту коефіцієнт щільності населення, характер регіонального економічного поділу праці та ін;
- ✓ *Друга група* — складні регіони за сукупністю як мінімум двох характеристик (інтегральних показників): інвестиційного потенціалу та інвестиційного ризику.
- ✓ *Третя група* виходить з виявлення ключових проблем регіонального розвитку. Такий підхід дозволяє розрізнити такі типи регіонів:
- ✓ *Четверта група* розглядається з погляду можливості проведення самостійної економічної політики.

Загальноприйнятий підхід до класифікації регіонів передбачає використання наступних критеріїв:

- 1) рівень економічного розвитку регіону;
- 2) Темпи економічного розвитку регіону.
- 3) Тип територіального устрою господарства;
- 4) Коефіцієнт густини населення;
- 5) Темпи зростання населення.
- 6) Характер спеціалізації та фактора виробництва;
- 7) Економіко-географічне положення (його рентабельність);

8) Політична ситуація, інвестиційне середовище тощо. Інакше кажучи, «портрет» регіону.[5]

Потенціал території виявляє розумні передумови та обмеження у часі та просторі для різних видів діяльності, причому відмінності всередині держав та регіонів у цих передумовах, обмеженнях та способах найкращого використання окремих територій мають бути встановлені та як це зробити. Максимально ефективного використання природних та господарських ресурсів, охорона та оздоровлення навколишнього середовища та ін. [41]

Також, на основі комплексної оцінки регіональних територій створюється база для кількісного визначення регіональних ресурсів, які не можуть бути змінені міжрегіональним перерозподілом як соціальних, економічних та екологічних витрат, так і кінцевої продукції. Оцінки потребує весь охоплений природний та соціально-економічний простір, а, отже, профіль та масштаби перспективного розвитку та відмінності в природно-господарських характеристиках окремих частин території, а отже, за відносно однорідних характеристик території. виявляється за домовленістю чи визначається напрямок функціонального зонування території регіону.

При *комплексній оцінці* території регіону слід враховувати такі групи факторів.

- ✓ Природні умови та ресурси (рельєф, ґрунти, ресурси, сільськогосподарські угіддя, корисні копалини, ліси та ін);
- ✓ Поточний стан економічного розвитку (житловий фонд, система культурно-побутового обслуговування, інженерна та транспортна інфраструктура, рівень благоустрою тощо);
- ✓ Соціальні умови проживання (населення, місце роботи, місце короткочасної відпустки);
- ✓ Умови довкілля (рівні забруднення атмосферного повітря, водойм, ґрунтів, наявність електромагнітних хвиль, шум, радіаційне забруднення);

- ✓ Архітектурно-естетичні умови (наявність заповідників, пам'яток архітектури та містобудування, археології, історії, природи, культури).

1.2. Складові суспільно-географічної характеристики регіону

1.2.1. Географічне положення. *Географічне становище* – це геопросторовий зв'язок між тим чи іншим об'єктом та його зовнішнім середовищем, елементи якого надають чи можуть на нього істотно впливати.

Існує різниця між термінами «географічне положення» та «місце». Розташування вказує на локалізацію (розташування) чи належність. Він незмінний і пов'язаний з тими самими координатами. Географічне положення (географічна ситуація) відображає відносини всередині системи і може змінюватися у зв'язку із зміною умов у навколишньому середовищі, якщо не змінюються координати об'єкта.

Властивості географічного положення:

1. *Детермінованість* об'єктних відносин із зовнішніми об'єктами та системами;
2. *Потенціальність* – географічне положення є як наслідком попереднього розвитку об'єкта (міст, економічних районів, провінцій тощо), так і фактором його подальшого функціонування та розвитку;
3. *Дистанційність* – географічне розташування сприяє ближчому розташування взаємодіючих об'єктів.

Соціально-економічна географія – з цієї позиції розуміє відносини між об'єктами дослідження та об'єктами, що мають особливе народногосподарське значення, - де ці об'єкти мають природне походження (родовища корисних копалин чи важливі водотоки), створені чи створені людиною (платіжний, промисловий чи транспортний засіб).

Економіко-географічне положення – це сукупність просторових зв'язків між конкретним господарським об'єктом (країною, районом, містом, підприємством) та іншими об'єктами, що знаходяться за його межами

(транспортними шляхами, родовищами з корисними копалинами, промисловими базами тощо), взаємодія має суттєву значення. Це буде для нього зараз чи в майбутньому.

Соціально-географічне положення – набір просторових відносин з іншими соціально-географічними об'єктами або функціями, важливими для його функції. Політико-географічне, транспортно-географічне, вузько економіко-географічне, еколого-географічне та інші типи розміщення фактично увійшли до складу громадсько-географічного розміщення як його складові.

Політико-географічне (геополітичне) становище – це місце країни на політичній карті світу, її віддаленість від економічного центру та транспортної осі інтегрованої групи, участь у військово-політичних та політико-економічних організаціях, міжнародних товаропотоках, капітал, люди та інформація.

Само собою зрозуміло, що розташування, віддаленість та різноманітність (диверсифікація) зовнішніх джерел сировини та продовольства також мають стратегічне значення.

Еколого-географічне положення – сукупність просторових зв'язків конкретного географічного об'єкта в системі екологічно активних компонентів (як природних, так і антропогенних) навколишнього середовища, близькість чи віддаленість від зон екологічної небезпеки.

1.2.2. Природо-ресурсний потенціал (ПРП) – сукупність природних ресурсів та природних умов, характерних для конкретного регіону. Вона є ключовим фактором розміщення та розвитку її продуктивних сил, що визначаються кількістю, якістю та поєднанням природних ресурсів території.

Компоненти природи стають природними ресурсами завдяки залученню людини у виробничий процес як товари та засоби праці. У разі непрямого на господарську діяльність ці елементи природного середовища оцінюються як природні умови або як системні елементи природного середовища у

функціонуванні продуктивних сил. Наприклад, таким компонентом є надра землі, які ще не можна використовувати як ресурс, але ми знаємо про їхнє існування. Потенціал природних ресурсів (ПРП) є багатокomпонентним.

В даний час виділено наступні складові природно-ресурсного потенціалу:

1) Земельні: землі сільськогосподарського призначення, землі промисловості, землі транспорту, землі зв'язку, природоохоронні, лікувальні, рекреаційні та історико-культурні землі, землі лісового фонду, землі запасу, землі водного фонду;

2) Мінеральну сировину, особливістю розміщення корисних копалин є їх нерівномірний розподіл у надрах землі. За характером застосування їх ділять на три групи: паливно-енергетичні, рудні та нерудні.

3) Водні ресурси використовуються в енергетиці, є джерелами технічної та побутової води, а також є просторами для розміщення підприємств та водотоків.

4) Природно-рекреаційні ресурси, тобто гармонійне просторове поєднання землі, води, клімату, культурного ландшафту та гідромінеральних ресурсів; Вона забезпечує комплексне відновлення та розвиток життєвих сил людини, що витрачаються у процесі праці. До рекреаційних ресурсів належать об'єкти та явища природного походження для відпочинку та туризму.

5) Лісові, в даний час основним господарським призначенням лісів є постачання промислової сировини, основною продукцією, що використовується, є деревина, тобто технічна сировина для деревообробної, целюлозно-паперової та лісохімічної промисловості.

б) Фауністичні, мисливсько-рибальські. Основними тваринницькими ресурсами, що мають господарське значення, є медоносні ресурси мисливства, рибальства та бджільництва.

1.2.3. Населення та розселення. *Населення* – це ряд суспільно пов’язаних людей, які здійснюють власну життєдіяльність у рамках певної системи, відповідно до біосоціальної природи людини, культури тощо). Залежно від вікової структури населення, люди виступають як споживачі, виробники матеріальних і духовних благ, а також виконують функції відтворення людини. Населення працездатного віку має першочергове значення для соціально-економічного прогресу суспільства (в економічному, політичному, правовому, сімейному та національному питаннях). Цей вік встановлюється нацією, а на його визначення впливають нація, культура, історичні тенденції тощо. [37]. Міське населення – населення, яке проживає у містах та селищах міського типу. Сільське населення – населення, яке проживає у селах і селищах. [26]. *Розселення* – це розміщення населення по території та розподіл його за різними типами поселень.

Природний рух населення. Кількісні ознаки населення формуються під впливом його природних, механічних рухів. У широкому значенні під природною міграцією населення розуміється відтворення населення шляхом зміни поколінь. Природний рух характеризується індексами народження, смерті та природного приросту. Ці показники визначаються у відносному та абсолютному вираженні. Абсолютне значення – це загальна кількість народжень чи смертей.

Відносні показники поділяються на коефіцієнти (ставлення абсолютного приросту до чисельності населення на початок періоду дослідження, %) та коефіцієнти народжуваності, смертності та природної міграції на 1000 жителів у проміле, ‰. Вони використовуються для порівняльного аналізу природного руху населення в межах території, поселень у часі та характеристики інтенсивності.

Міграційний рух населення (від латинського *Migratio*) означає розселення, переміщення. Однак сучасне значення цього терміну набагато ширше. Він використовується для позначення соціальних явищ, результатів та детермінант, які за своєю суттю неоднозначні.

Існує чотири підходи до визначення переміщень населення:

- Сюди включають не тільки всі просторові переміщення, але і плинність кадрів, їх рух усередині підприємства, соціальні переміщення. Промислові, професійні та інші переміщення не є міграцією власними силами, а пов'язані з нею, але тільки в тому випадку, якщо вони пов'язані з територіальними переміщеннями.

- Міграція відноситься до всіх варіантів просторового переміщення населення, незалежно від їхнього характеру чи мети. До них відносяться поїздки з одного населеного пункту до іншого, щоденні виїзди на роботу або навчання за межі населених пунктів, сезонні, тимчасові роботи, відрядження, відпустки та інші поїздки, у тому числі прибуття до Просторової міграції, що відбувається в межах одного населеного пункту, виключається з міграції.

- Переміщення включає такі просторові переміщення між населеними пунктами, які призводять до постійних та тимчасових змін у населеному пункті, а також звичайне двостороннє переміщення між населеним пунктом та місцем роботи чи навчання.

- Під міграцією розуміється процес просторової міграції населення, що в кінцевому підсумку призводить до територіального перерозподілу. В цьому випадку віднесення просторового руху до локомоції фактично визначається переміщенням з одного місця до іншого. Внаслідок переселення населені пункти пов'язуються з місцями роботи, навчання чи іншої діяльності в межах одного населеного пункту.

Статеві-віковий склад населення, його наслідки

Віковий склад населення – це співвідношення кількості різних вікових груп у загальній кількості населення. У віковій структурі населення виділяють три групи.

- ✓ діти та підлітки (0–15 років);
- ✓ населення працездатного віку (чоловіки – 16-59 років, жінки – 16-54 роки);
- ✓ літній.

Гендерна структура населення – співвідношення чоловіків та жінок у загальній чисельності населення.

Статеві-вікова структура населення – це співвідношення між групами людей різної статі та різного віку. Це чітко відображено в статево піраміді. Форма піраміди являє собою загальні пропорції статевих груп за такими трьома типами:

1) Правильна піраміда – найкраща вікова структура.

2) Піраміди нагадують дзвони. Це свідчить про збільшення частки населення у літній групі.

3) Піраміда схожа на урну. Він показує невелику частку молодих вікових груп та дуже високу частку людей похилого віку.

На чисельність населення впливає очікувана тривалість життя населення. Очікувана тривалість життя – це вік, у якому дане покоління має жити за такого рівня смертності.

Індекс довголіття – це відношення населення старше 80 років до населення старше 60 років. Сільські райони більші, ніж міські. [24]

Демографічне навантаження – це узагальнена кількісна характеристика вікової структури населення, яка показує навантаження на суспільство та економіку невиробничим населенням. Для співвідношення населення різного віку застосовуються показники демографічного навантаження. Цей індикатор є не тільки демографічною, а й соціально-економічною характеристикою структури суспільства. Він дає оцінку співвідношення вікових груп населення працездатного і непрацездатного віку, показує, скільки утриманців (дітей до 16 років і населення пенсійного віку) припадає на одну людину працездатного віку.

Трудовий потенціал – колективна суспільна трудова ємність, потенціал суспільства, його трудові ресурси. Але поняття «трудовий потенціал» набагато ширше за поняття «трудові ресурси». Якщо до останніх належать лише ті, хто за певними формальними ознаками здатний працювати, то в поняття «потенційна робоча сила» включаються як ті, хто ефективно готується до

роботи (діти), так і ті, хто вже перебуває у сфері зайнятості. звільнені з роботи (пенсіонери).

Таким чином, трудовий ресурс можна розглядати як частину робочої сили, яку несуть люди, якісні характеристики яких такі, що індивідуальна робоча сила знаходиться на такому рівні, при якому вона може самостійно приносити користь у своїй галузі. працевлаштування. Всі інші категорії населення також мають певний рівень потенційної робочої сили, але він нижчий від мінімального рівня, необхідного для ефективної зайнятості.

При цьому в одних верств офіційно непрацездатного населення ця ймовірність має тенденцію до швидкого збільшення (шкільна та студентська молодь), а в інших – до зниження (особи пенсійного віку).

Багато вчених займалися науковим вивченням робочої сили. Проте єдиного трактування поняття «потенційна робоча сила» досі немає. Внаслідок цього явища різні вчені підійшли до вивчення цього поняття з різних позицій.

Структура потенційної робочої сили організації є співвідношення різних демографічних, соціальних, функціональних, професійних та інших характеристик груп працівників та взаємовідносин між ними.

Як соціально-економічний об'єкт складної структури кадровий потенціал організації включає такі компоненти: кадри, професії, кваліфікації, організацію. Це розподіл скоріше умовний, ніж абсолютний характер, і чіткіше визначає ступінь цілеспрямованого на ту чи іншу групу чинників, складових кожен компонент потенційної робочої сили організації.

Зайнятість населення є важливим показником рівня розвитку освіти, цивілізаційно-соціального прогресу суспільства.

Структура зайнятості (кількісна та якісна) залежить від глибини суспільного поділу праці, освітньої та професійно-кваліфікаційної структури, рівня і характеру розвитку продуктивних сил, економічної та соціальної політики держави. Зайнятість як економічна категорія є сукупністю господарських, правових, соціальних та інших відносин, пов'язаних з участю в суспільно корисній праці, що забезпечує роботою та доходом працююче

населення. Працевлаштування – це забезпечення роботою самостійно та за допомогою приватних роботодавців та держави. Ступінь участі неінвалідів у соціальній роботі.

Зайнятість, праця є джерело, умова існування людини і суспільства, матеріальна основа відтворення робочої сили та трудових ресурсів за рахунок одержуваних продуктів та доходів. Зайнятість є єдина можливість самовираження особистості людини у певному рівні життя, певної якості життя, праці, діяльності, можливість реалізації своїх здібностей, людського «капіталу» на свою користь. із суспільство.

Безробіття – це соціально-економічне явище, за якого частина працездатного населення не може знайти роботу. [10]

1.2.4. Господарство регіону. Слід почати з того, що *регіональний господарський комплекс* – це регіональне поєднання об'єктів, тісно взаємозв'язаних у процесі виробництва й транспортування до споживачів продукції і/або послуг.

Регіональний господарський комплекс утворюються в результаті взаємодії наступних факторів:

- Внутрішні (сировинні та трудові ресурси, споживчий попит, забезпеченість місцевою інфраструктурою та ін.);

- Зовнішні (рівень економічного розвитку країни, спосіб виробництва матеріальних благ, технічний рівень виробництва тощо);

Цілісність РГК забезпечується дією законів регіональної цілісності (природи, населення й виробництва) та регіональної інтеграції виробництва.

[7]

Коефіцієнт спеціалізації (Kc) – відношення даної ваги промисловості регіону до продукції промисловості країни до даної ваги. Має те значення, як і коефіцієнт локалізації, але розраховується інакше. Він визначається як відношення частки регіональної промисловості до питомої ваги регіональної економіки в промисловому виробництві країни. економіка країни.

Промисловість є основною високорозвиненою галуззю матеріального виробництва, від рівня якої залежить технологічне переозброєння та зміцнення всіх галузей народного господарства, підвищення добробуту народу та зміцнення обороноздатності країни. Усі галузі та підгалузі промисловості діляться на видобувні та переробні галузі залежно від їхнього впливу на предмет праці.

За видами діяльності промисловість України включає наступні галузі: електроенергетика, нафтовидобуток, газова, вугільна, торф'яна промисловість, чорна металургія, кольорова металургія, хімічна та нафтохімічна промисловість, машинобудування та металообробка, лісове господарство, деревообробна та целюлозно-паперова промисловість, та фарфоро-фаянсова, світлотехнічна, харчова, борошномельно-зернова, комбікормова, мікробіологічна, медична, поліграфічна та інші галузі промисловості. Галузевий поділ промислового виробництва є основою галузевого загальнодержавного регулювання та здійснюється через систему міністерств та національних комісій.

Промисловість сприяє розвитку та підвищенню ефективності сільськогосподарського виробництва, забезпечуючи машинами, будівельними матеріалами, мінеральними добривами та іншими видами продукції. Він визначає масштаби та темпи розвитку інших галузей матеріального виробництва, таких як транспорт та зв'язок, будівництво, торгівля та громадське харчування, заготівля, матеріально-технічне забезпечення.

Міжгалузевий народногосподарський комплекс – це єдина економічна система, що містить групу взаємозалежних галузей, покликана забезпечити потреби народного господарства окремих видів кінцевої продукції (послуг). Кожен комплекс містить безліч технічно, економічно та організаційно пов'язаних між собою спеціалізованих виробництв.

До складу народногосподарського міжгалузевого комплексу промислового виробництва входять паливно-енергетичний, металургійний, машинобудівний, хімічний та лісовий комплекси. Паливно-енергетичний

комплекс включає галузі, що спеціалізуються на видобутку та збагаченні палива, геології, енергетиці та електрифікації. Металургійний комплекс є поєднанням чорної та кольорової металургії.

Машинобудівний комплекс включає основні частини верстатобудування, важкого і середнього машинобудування, автомобілебудування і приладобудування. У хіміко-лісовий комплекс входять хімічний та лісопромисловий підкомплекси, що забезпечують виробництво перспективних матеріалів. Окремими напрямками промисловості є агропромисловий комплекс (мікробіологічне борошномельне, зернове, комбікормове та ін. виробництва), інвестиційний (інвестиційне машинобудування, промисловість будівельних матеріалів), соціально-будівельний комплекс (товари народного споживання, світлотехніка, продукція місцевої промисловості та ін.).

Агро промисловий комплекс (АПК) – сукупність галузей народного господарства, що працюють у безпосередній близькості один від одного з виробництва сільськогосподарської продукції, її промислової переробки та реалізації споживачам.

Сільське господарство, що є одним із видів суспільного поділу праці, можна загалом розділити на три основи. Сфера виробництва: засоби виробництва, що забезпечують виробництво та промислову переробку сировини; безпосередньо з господарства; заготівлі, пром. Переробка, транспортування та реалізація продукції.

Основною ланкою у сільському господарстві є сільське господарство. Його виробництво є основою формування продовольчої бази країни, а також легкої промисловості та виробництва деяких інших важливих видів сировини. Промисловість також грає важливе місце в агропромисловому комплексі, займаючись забезпеченням харчової та переробної промисловості, що відіграє важливу роль у формуванні та розвитку народного господарства. Це потребує постійного регулювання економіки. Відносини між виробниками та власниками.

Особливого значення в АПК набуває система заготівлі, зберігання, транспортування сільськогосподарської сировини для її пром. переробки, а також організації доставки й реалізації готової продукції споживачам.

До складу агропромислового комплексу зараховують також галузі сільськогосподарської індустрії, зокрема підприємства тракторного і сільськогосподарського машинобудування, хімічні і нафтохімічні підприємства з виробництва мінеральних добрив, паливо-мастильних матеріалів, хімічних засобів захисту рослин і тварин, заклади комбікормової та мікробіологічної промисловості, машинобудуючі підприємства з виготовлення технічного обладнання для промислових підприємств, що здійснюють переробку сільсько господарської сировини, а також заклади та інші підприємства, що забезпечують будівельними матеріалами сільськогосподарське будівництво.

Формування і розвиток агро-промислового комплексу значною мірою залежить від об'єктивної дії економічного закону про суспільний поділ праці та суспільно – історичного процесу поступового органічного поєднання сільського господарства і промисловості, їх синтезу на основі розвитку продуктивних сил. [3]

1.2.5. Соціальна сфера – це сукупність галузей і видів діяльності, підприємств, фірм, закладів та установ, які мають забезпечити задоволення потреб людей у матеріальних благах, послугах, відтворенні роду, створити умови для співіснування і співпраці людей у суспільстві згідно з відпрацьованими законами і правилами з метою створення мегаполісів, розвитку масових комунікацій, зміцнення держави. Розвиток локальної соціосфери у науковій практиці зазвичай пов'язують з іншими показниками місцевого розвитку. Основним завданням соціосфери регіону є реалізація платних послуг населенню шляхом забезпечення найповнішого задоволення потреб населення супутніх послуг, у тому числі побутових послуг, забезпечення високої якості послуг та культури. Для цього враховуються

потреби населення у відповідному вигляді послуг кожному мешканцю, досягнутий рівень розвитку мережі домогосподарств та інших обслуговуючих установ, фінансові можливості підприємств та організацій, платоспроможність місцевих бюджетів та населення. буде проаналізовано. зробив.

Особливу увагу приділено аналізу балансу показників платних послуг та балансу грошових доходів та витрат населення. Оцінка такого балансу дозволяє визначити проектні показники сукупних реальних доходів населення та платоспроможного попиту населення.

Інформаційною базою для аналізу показників є звітні дані органів статистики, господарських відділів місцевих адміністрацій, міськвиконкомів та відповідних відділів місцевих адміністрацій.

Аналіз показників розвитку матеріальної бази соціосфери із соціальної інфраструктури регіону передбачається проводити за такими напрямками:

Житлово-комунальне господарство. Показники рівня забезпеченості населення житлом, підвищення якості за рахунок покращення житлового фонду інженерним оснащенням та інші особливості благоустрою житла, що покращують комфортні умови проживання, аналізуються окремо за місцевим житловим господарством. Показник покращення житлових умов для малозабезпечених громадян безкоштовно або за невелику плату. Здійснення адресної підтримки громадян, які потребують поліпшення житлових умов відповідно до їх перебування у черзі та рівня доходу.

Для комунального господарства визначаються фактичні показники якості комунальних послуг з усіх видів комунальних послуг (водопостачання, водовідведення, теплогазопостачання) та порівнюються з нормами споживання цих послуг.

Розрахунки здійснюються на основі даних житлово-комунальної статистики, що розробляються у розрізах міст, районів та сіл, а також щодо розвитку галузей підприємства та комунального господарства.

Освіта та культура. Мета системи освіти – дати суспільству можливість для всіх здобувати освіту всіх рівнів та освітні послуги інших навчальних закладів. У соціально-економічному розвитку суспільства особливе значення населення мають найширші освітні послуги.

Оскільки це насамперед дошкільні заклади та навчання молоді, аналітична робота спрямована на визначення: Чисельність дітей у місцевих стаціонарних дошкільних закладах, незалежно від відомчої належності. Чисельність учнів у загальноосвітніх закладах та навчальних закладах загалом (визначається на підставі демографічних показників про загальну чисельність дітей шкільного віку, відомостей про народжуваність та смертність дітей до 6-7 років, результатів досліджень) у минулому класна школа, дані шкільного округу); кількість дітей в інтернатних освітніх закладах (статистичні звіти про їх розвиток, відомості профільних відомств про кількість дітей-сиріт, дітей із фізичними та розумовими вадами, місцезнаходження в установах кількість).

Також вивчаються дані про демографію, вік, склад сім'ї та поточні норми будівництва навчальних закладів у порівнянні з реальними потребами.

Охорона здоров'я, фізична культура та соціальне забезпечення. У цьому розділі аналізується досягнутий рівень розвитку суміжних галузей, ступінь забезпеченості населення лікарняними ліжками та амбулаторно-поліклінічними установами, стан лікувально-профілактичної допомоги за станом населення, стан та рівень матеріально-технічної бази. Забезпечення технічною базою медичних установ, оснащення їх необхідним обладнанням та приладами, матеріалами, медикаментами та кадрами.

Аналітичні дані про стан здоров'я місцевого населення узагальнюються та відображаються у показниках. тривалість життя. смертність дорослого населення; материнська та дитяча смертність; хвороби працюючого населення, пов'язані з тимчасовою втратою працездатності (людини на 100 працюючих); біологічне та фізіологічне обстеження осіб. За отриманими даними проводиться оцінка потреби населення у медичній допомозі залежно від характеру захворювання та фактичного забезпечення. Для визначення

необхідності будівництва лікарні її матеріально-технічний стан може бути проаналізовано на підставі акредитації для визначення орієнтовної та фактичної потужності діючої лікарні. Таке зіставлення потужностей та технічного стану медичних закладів є підставою для ухвалення рішення щодо необхідності реконструкції лікарні або нового будівництва. Важливим моментом є аналіз поширеності населення. Рівень госпіталізації, структура ліжкового фонду та його технічний стан. [4]

1.3. Методи та методика дослідження соціально-економічного розвитку й складання суспільно-географічної характеристики регіону

Регіональна діагностика соціально-економічно-го розвитку володіє великим набором методів свого здійснення. Розглянемо кожну групу методів, виявивши їх сутність, значення та особливості застосування в ході діагностичних операцій.

Метод систематизації (класифікації) пов'язаний з поділом явищ, що вивчаються (виходячи з мети дослідження) і обраних критеріїв на сукупності, що характеризуються певними спільностями та унікальними ознаками.

Систематизація (класифікація) – це система підпонять (класів предметів) будь-якої галузі знань чи діяльності, що часто представляється у вигляді схем (таблиць) різної форми і між цими поняттями чи класами. встановлення відносин між об'єктами, а також може використовуватися для точної орієнтації різних понять та пов'язаних із ними об'єктів.

Аналіз – це процес уявного чи фізичного розкладання цілого на складові. Інтеграція означає поєднання різних елементів, предметних аспектів у єдине ціле. Такий аналіз дозволяє вивчати окремі сторони об'єктів, робити багато наукових абстракцій, виділяти окремі поняття. Подальші їх поєднання ведуть до вивчення глибшої природи цілого. Наприклад, величина попиту залежить від багатьох факторів, таких як ціна даного товару, дохід споживача та наявність альтернативних товарів. Всі ці взаємозв'язки слід досліджувати,

щоб зрозуміти попит на даний товар. Другий приклад. Ціни визначаються багатьма факторами, включаючи попит, пропозицію, доступність продукту чи послуги та конкуренцію. Усі ці факти необхідно детально проаналізувати, аби зрозуміти сутність цієї категорії.

Методи опису спрямовані на синтез та повідомлення результатів дослідження за допомогою конкретних символічних засобів. Емпіричний опис - це запис природною або штучною мовою інформації про об'єкт з урахуванням спостереження та наявності емпіричних залежностей між вимірами. За допомогою пояснень сенсорна інформація перекладається мовою понять, символів, схем, діаграм, графіків, чисел і вбирається у форму, зручну для подальшої раціональної обробки (систематизації, класифікації, узагальнення). Описи в основному поділяються на два типи: якісні та кількісні. Якісні описи виконуються з використанням мови відповідних наук, тоді як кількісні описи відносяться до математичних і включають виконання різних процедур вимірювання. Опис як метод емпіричного дослідження безпосередньо з спостереженнями, вимірами, порівняннями, експериментами тощо.

Математико-статистичні методи складаються з формалізованих описів економічних явищ та процесів у вигляді систем економіко-статистичних показників та заснованих на них формул, рівнянь та моделей. Економіко-статистичні методи є загальноекономічними методами та можуть застосовуватись для розробки конкретних методів обробки статистичної інформації. Регіональна діагностика зазвичай використовує готові вихідні набори статистичних даних, зібрані під час поточних, періодичних чи спеціально організованих спорадичних (вибіркових) статистичних спостережень. Тому серед економіко-статистичних методів у регіональній діагностиці найважливіше значення має обробка отриманої (зібраної) інформації методами угруповання, здатними утворювати групи із великих систем кількісних даних. [30,31]

Статистичні методи – методи математичної статистики, що використовуються для опрацювання експериментальних даних з метою підвищення обґрунтованості висновків.

Методика місцевого соціально-економічного розвитку спрямована на вирішення наступних завдань:

- аналіз природно-ресурсного потенціалу регіону, визначення причин його погіршення;
- вивчення динаміки та структурних особливостей населення, причини прояву демографічних процесів;
- оцінка використання трудових ресурсів за основними галузями економіки;
- розкриття особливостей структури зайнятості населення, рівня та динаміки безробіття в регіоні;
- оцінка досягнутий рівень населення та якості життя, що забезпечують основні завдання соціальної інфраструктури; - опис рівня економічного розвитку регіону;
- загальні та окремі види діяльності. умовах;
- аналіз міжрегіональних та зовнішньоекономічних зв'язків між регіонами;
- виявлення потенційних виробничих кошторисних резервів;
- визначення фінансового стану території, наявних джерел доходів бюджету та тенденції витрачання місцевих фінансових ресурсів;
- оцінка потенціалу розвитку підприємств різних форм власності;

Для вирішення всіх перерахованих завдань характерні дві основні характеристики: вона спрямована на оцінку умов для її ефективної роботи в економічному плані. На відміну від економічного аналізу робочої сили, матеріальних ресурсів, природних ресурсів, фінансових ресурсів, методика соціально-економічного розвитку передбачає більш складний, комплексний та детальний аналіз. Він не лише характеризує рівень і масштаби аналізованих соціально-економічних явищ і об'єктів, а й виявляє зв'язки та залежності між

ними, все різноманіття їх проявів у регіоні, причини відхилень економічних процесів та відображає розмір. Регіони від встановлених стандартів чи середнього національного рівня.

Метою соціально-економічної методики в масштабах всього господарства є визначення його стану на тлі показників та розмежування проблемних, депресивних, кризових та «перегріваних» (гіпертрофованих) (специфічних аспектів розвитку, що стали більш розвиненими) та перспективні напрямки. Методика може бути використана для визначення рівня розвитку місцевої системи та виявлення проблемних зон та відстаючих виробництв для зниження негативного впливу місцевих соціально-економічних проблем розвитку та досягнення більш ефективної подальшої розробки та реалізації необхідних заходів, спрямованих на. рівень. Таким чином, методика соціально-економічного розвитку території забезпечує поінформовану основу для обґрунтованих управлінських рішень на регіональному та муніципальному рівнях.

У процесі соціально-економічного розвитку регіону виявляються взаємозв'язки між наступними економічними явищами та співвідношеннями:

- Попитом та пропозицією, що характеризують задоволення потреб населення у товарах та послугах;
- Потенціал природних ресурсів. ресурси; потреби місцевих утворень та домогосподарств у сировині та матеріалах, енергії та інших екологічних умовах; формування місцевих бюджетів та джерела витрат;
- Наявність трудових ресурсів та робочих місць, що відображає можливість раціонального використання трудового потенціалу сила;
- Регіональна концентрація виробництва, соціальна інфраструктура, густота населення;
- Зростання цін та доходів населення; Діагностична структура соціально-економічного розвитку здійснюється за кількома розділами (тематичними блоками):
- Стан навколишнього середовища та його забруднення;

- Характеристика демографічних процесів та демографічної структури регіону;
- Встановлення проблем із використанням, зайнятістю, рівнем та якістю життя робочої сили. ресурси;
- Досягнутий розвиток тієї чи іншої галузі місцевої економіки;
- Аналіз регіональної структури економіки;
- Визначення експортного потенціалу, аналіз міжрегіональних та зовнішньоекономічних зв'язків;
- Оцінка фінансового стану регіону;

У процесі аналізу ресурсного потенціалу розвитку регіону вивчаються: мінерально-сировинні, паливно-енергетичні, земельні, водні, лісові, рекреаційні ресурси, екологічний потенціал регіону.

Вивчення демографічних характеристик цього регіону стосується особливостей динаміки населення та структури трудових ресурсів, співвідношення міських та сільських мешканців, основних вікових груп населення, тривалості життя як інтегралу.

Характеристика впливу життя на населення. Навантаження на населення проявляється також у кількості непрацездатного населення, що припадає на 100 або 1000 осіб працездатного віку, і тенденціях міграційних потоків і відтворення населення, що склалися.

Особливу групу складають показники структури зайнятості та рівня безробіття населення. Рівень життя як складна комплексна категорія характеризується зміною середньодушових фінансових доходів, рівня цін на основні товари та послуги, структурою та фактичними обсягами придбання (споживання) основних продуктів харчування та забезпечення зміни соціальних параметрів. При цьому рівень життя населення необхідно характеризувати за допомогою наявних показників та їх співвідношення із загальноросійськими стандартами споживання матеріальних благ та послуг, а також середньорегіональними показниками.

Потім проводиться оцінка населення регіону та фінансового стану фірм, успішність національної економічної політики для виявлення нових потенційних можливостей для розробки майбутніх заходів та відповідного визначення соціальної стратегії. Висновок економічного розвитку регіону завершується характеристикою ступеня прояву ринкових взаємин у регіоні.

При цьому оцінюється частка валового регіонального продукту, що виробляється і споживається всередині регіону, оцінюється баланс регіональних імпортно-експортних операцій, оцінюється зростання або спад виробництва. Фактори та умови, що впливають на сформовану соціально-економічну ситуацію та успішний розвиток окремих галузей та видів діяльності. Враховуються регіональні особливості прояву основних соціально-економічних явищ та проблем. Аналізується виконання регіональних бюджетів.

Оцінюватиметься процес створення вільних економічних зон та інших територій випереджувального розвитку, рівень відповідності передбачуваному завданню вдосконалення економічної системи регіону та підвищення рівня життя суспільства. Після діагностики встановлюються сутнісні характеристики масштабу та структури регіональної системи на основі показників та отриманих результатів дослідження.[16]

РОЗДІЛ 2

ХАРАКТЕРИСТИКА ПРИРОДНО-РЕСУРСНОГО ТА ЛЮДСЬКОГО ПОТЕНЦІАЛУ ДНІПРОПЕТРОВСЬКОЇ ОБЛАСТІ

2.1. Географічне положення Дніпропетровської області

Дніпропетровська область – економічно розвинений регіон України. Має вигідне географічне положення – знаходиться на перехресті залізничних, автомобільних і водних шляхів, які об'єднують схід-захід і північ-південь Європи.[9, с. 5]. Вирізняється багатими природними ресурсами, потужним науковим і промисловим потенціалом. [13]

Площа області складає 31,9 тис. кв. км (5,3 % площі України), населення – 3,2 млн. чоловік (7,5% населення України). ВВП становить \$13,6 млрд. (10,5 % ВВП України, ВВП на душу населення - \$4 220. Індекс людського розвитку - 0,79 [9 с. 6]

Дніпропетровська область розташована між паралелями 49° 11' 28'' та 47°27'10" пн. Ш, меридіанами 39° 57' 39'' та 36° 56' 09'' сх. д. Має південно-східне розташування у межах давньої Східно - Європейської платформи, у басейні середньої та нижньої течії річки Дніпро, яка розмежовує територію області на дві однакові за розміром частини. Географічний центр області – поблизу річки Мокра Сура на межі Солонянського і Дніпровського районів. Область витягнута у північно-південному напрямку на 130 кілометрів, західно-східному - на 300 кілометрів. Зі сходу Дніпропетровська область має кордони із Донецькою, на півдні із Запорізькою та Херсонською, із заходу з Миколаївською та Кіровоградською, з півночі з Полтавською та Харківською областями України. [1,с. 6]

Адміністративним центром області є місто Дніпро з розташуванням на обох берегах Дніпра і Самари, притоки Дніпра. Обласний центр - місто Дніпро розташоване від міста Києва на відстані 550 км (залізничними шляхами), 480 км (при подоланні відстані шосейними дорогами).[12]

Дніпропетровська область є регіоном зосередження могутнього промислового потенціалу металургійного, гірничо-збагачувального, хімічного та машинобудівного комплексу з потужною природно-ресурсною базою. Залізничні, автомобільні та водні магістралі виходять до Донбасу, Кримського півострова, портів Чорного і Азовського морів, центрів вітчизняної індустрії та ближнього зарубіжжя.[13]

Область має у структурі 7 адміністративних районів, 86 територіальних громад: міських – 20, селищних – 25, сільських – 41. На території області 13 міст мають обласне підпорядкування, 7 міст із статусом районного значення. [1,с 36]

Дніпропетровщина займає друге місце в Україні за кількістю населення –3138тис. осіб (7,6%) Рівень урбанізації є високим – 4,1 %, (по країні – 68,3%), щільність населення 98,4 % (середня по Україні – 75,2 %).[16]

2.2. Природно-ресурсний потенціал Дніпропетровської області

Територія Дніпропетровської області розміщена у лісостеповій і степовій фізико-географічних областях.

Поверхня Дніпропетровської області – хвиляста рівнина з пересічними висотами 100-200м над рівнем моря. Північно-західна частина представлена Придніпровською височиною, зниження якої іде на південний схід і закінчується крутим уступом біля річки Дніпро. На півдні височина переходить у Причорноморську низовину. На півночі і сході – Придніпровська низовина, крайній південний схід займають відроги Приазовської височини.

Територія області вирізняється помірно-континентальним кліматом. Спекотне й сухе літо з частими зливами, посухами із сильними східними та південно-східними вітрами. М'яка і малосніжна зима з частими відлигами та ожеледицями. Середньо січнева температура з $-4,5^{\circ}\text{C}$ до -6°C , липня з $+22,5^{\circ}\text{C}$ до $+21^{\circ}\text{C}$ Безморозний період 187-228 днів. Тривалість вегетаційного періоду

- 187 днів. Опади 450-480 мм з переважанням у теплу пору. Неприятливі явища: пилові бурі, суховії, вітри з морозами.

Дніпропетровщина — найбагатша в Україні область за різновидами й значимістю корисних копалин та насиченістю природними ресурсами. Унікальність Дніпропетровської області у різноманітності і запасах корисних копалин. 50% загальнодержавних запасів природних ресурсів зосереджені саме тут. Рівень забезпеченості мінеральними ресурсами Дніпропетровщини в три рази більший порівняно із загальнодержавним. На території області видобувається сорок видів мінеральної сировини.

Природні багатства Дніпропетровщини представлені 100% видобутком марганцевої руди, 70% залізної руди, 45% розвіданих запасів вугілля, родовищами урану, рідкоземельних металів, каоліну, гранітів, нафти, газу. На території області знаходиться єдине в Україні родовище талько-магнезитів. Введення в експлуатацію даного родовища зробить можливим забезпечення потреб України у вогнетривкій сировині на 60-70 %. Надра області багаті на каменеоблицювальну сировину багаті кольорової гама. 15 розвіданих родовищ мінеральних вод робить можливим використання лікувальних, лікувально-столових, столових вод для потреб населення регіону.

Ґрунти Дніпропетровської області розподілені таким чином —42,3 % чорноземи звичайні; 5,7 % південні, 0,3 % солонцюваті; 36,6 % еродовані на різних за крутістю і протяжністю схилах різної форми і експозиції (слабо еродовані —27,3%, середньо - та сильно еродовані 27,3%). На решті території розташовані лучно-чорноземні, лучно-болотні, лучні, чорноземо-лучні та засолені, осолоділі, дернові ґрунти та солончаки й солонці. Дніпропетровська область вирізняється різноманітністю умов, які спричинили утворення 277 різновидів ґрунтів, різних за складом, фізичними, хімічними. Біологічними властивостями та потребують індивідуальних підходів їх освоєння у сільському господарстві. Глибина гумусового профілю залежить від спільних умов зволоження території, проявляється у властивостях ґрунтового покриву. Головний фонд ґрунтового покриття регіону — чорноземи звичайні дають

можливість отримувати щороку до 3 мільйонів тон зерна, вирощувати соняшник і цукрові буряки, успішно впроваджувати інноваційні технології інтенсивного сільськогосподарського виробництва та отримувати вагомий прибуток.

Територією Дніпропетровської області протікає 291 річка, створені 3292 ставки, 100 водосховищ, знаходяться 1129 озер (219 з площею більше 3 гектарів). Загальна довжина 146 річок і Дніпра 4926 км. Найдовша річка (292 км в межах області) – Оріль. Судноплавними є Дніпро та Самарське пониження. Головна річка Дніпро. Притоки Дніпра Оріль, Самара, Вовча, Інгулець (беруть початок за межами області). В межах області повністю розташовані Саксагань, Мокра Сура, Базавлук. Водосховища Дніпродзержинське, Дніпровське, Каховське частково розташовані на Дніпропетровщині. Найбільшим озером є Солоний лиман (Новомосковський район).

На річці Кам'янка розташований єдиний водоспад Токівський (Нікопольський район). Скелі каньйону висотою до 30 м складені сірим, червоним і рожевим гранітом. Річки використовуються у господарстві регіону та як складові зон відпочинку та оздоровлення.[17]

На території Дніпропетровської області мають місце площинний змив та лінійний розмив; зсуви відбуваються вздовж річки Дніпро. 70% ґрунтів слабо- та середньо еродовані на балкових схилах і придолинних ділянках басейнів Інгульця і Саксагані у середній течії. Для плоских межиріч характерний розвиток суффозійно-просадкових явищ, в подах і на заплавах є засолення ґрунтів (Фрунзенська зрошувальна система) Інтенсивна абразія розвивається на берегах водосховищ. Відвали мають прояви дефляції та ерозії.

У степовій зоні Дніпропетровщини виділяються дві підзони: різнотравно-типчакowo-ковиловий степ та типчакowo-ковиловий степ. Окремим природно-територіальним комплексом є ліси з поділом на заплавні, байрачні і антропогенні лісові насадження.

Підзона різнотравно-типчаково-ковилового степу займає все Лівобережжя та більшу частину Правобережжя. На даній території ростуть різнотрав'я: горицвіт весняний, піон тонколистний, шалфей; злакові: різновиди ковилу, пирій, типчак, тонконіг вузько повзучий; бобові: конюшина альпійська й гірська, вика вузьколиста, люцерна; чагарникові та чагарничкові(на вододілах, схилах балок, ярів, річкових долин): мигдаль степовий, дереза, терен, шипшина.

Для підзони типчаково-ковилового степу, який займає крайній південний захід Правобережжя, характерні дернові злаки: типчак, ковил пістряволистний, ковил волохатий, пирій; різнотрав'я: кермек, бедринець, степові тюльпани, зірочки.

Ліси розташовані вздовж річок, на схилах річкових долин, балок, ярів, на піщаних ґрунтах. Заплавні ліси ростуть у заплавах Дніпра, Орілі, Самари, Вовчої. Ліси байрачного типу – на схилах балок та ярів. На полях і вздовж залізниць ростуть антропогенні лісові насадження.

Степ розораний і є сільськогосподарськими угіддями. Схили балок, річкових долин використовуються як пасовища.

Яскравим представником лісових масивів першого типу є Самарський бір. Узбережжям річки Самари Самарський бір проявляється лозою тичинковою. Вище продовжується дубово-сосновим лісом із дуба черешчатого, в'яза, липи, ясеня, ільми, клена гостролистого та польового, вільхи, сосни звичайної. Складений кленом татарським, ліщиною, бересклетом європейським, бузиною, шипшиною чагарниковий підлісок поєднується з трав'янистим підліском з конвалії, кропиви, кермеку, папороті, фіалки, суниці.

Дібрівський ліс з масивом площею 1,3 тис. га поділяється на Червоний і Чорний бір. Знижені та зволожені місця у заплаві річки Вовчої займає Чорний бір. Складається з дуба звичайного, береста, ясеня, клена, акації білої, осики, берези. Частину бору займають компактні липові вкраплення. Підлісок складають терен, шипшина, клен татарський. Трав'яний покрив складають

тюльпани, конвалія, суниця, кропива. Червоний бір розташований на підвищеній площині з піщаними ґрунтами, складається із сосни звичайної.

Незначні лісові масиви розташовані по берегах Дніпра (на північний захід від обласного центру на дніпровських островах), по берегах Орілі, Самари, Вовчої. Вони складаються з дуба, осики, берези, береста, клена.

Невеликими острівками, розкиданими по всій території області, є ліси-байраки, особливі з характерним складом. Серед деревинних порід ростуть береста, дуб, дика груша, ясен, липа, ільм, сосна. Підлісок складений крушиною, ліщиною, шипшиною, терном, кленом татарським та польовим. Барвінок трав'янистий, дзвоники, молочай, тонконіг бірний, конвалії, копитень європейський складають трав'янистий підлісок байрачних лісів.

Лісові позахисні смуги і насадження вздовж залізниць належать до лісових насаджень. До їх складу входять дуб, берест, ясен, клен, акація біла, гледичія, лох, липа.

Тваринний світ області складається із степових і окремих видів лісових тварин (69 видів ссавців, 59 риб, 10 земноводних, 12 видів і підвидів плазунів, 246 видів птахів). Видовий склад тварин Дніпропетровщини надзвичайно різноманітний. Його видовий склад урізноманітнила акліматизація запозичених із інших природно-територіальних комплексів.

132 види тварин занесені до Червоної книги України: круглі черв'яки - 1, кільчасті черв'яки - 2, членистоногі - 66, хордові - 63. На сьогодні мережа природно-заповідного фонду Дніпропетровської області становить 179 об'єктів площею 100,2 тис. га (3,14 % від загальної площі регіону). Об'єкти загальнодержавного значення - 32 (площа 36,6 тис. га) і місцевого значення - 147 (площа 63,6 тис. га)

2.3. Людський потенціал Дніпропетровської області

Всього на території Дніпропетровської області проживає 3142 тис. осіб за даними 2020 року. Частка міського населення складає 84%, сільського - 16%.

Середній вік населення становить 42 роки. У 2020 році показник народжуваності складає 21,3 особи на тисячу жителів області. Смертність за рік склала 55,3 осіб на тисячу жителів області. Природний приріст є від'ємним та складає - 34особи. Загальний коефіцієнт природного приросту -10,8, у міській місцевості – 10,5, сільській -11,8. Сальдо міграції у 2020 році дорівнює -0,6.[16]

Дніпропетровська область є одним із головних ринків праці, де проживає 1,5 млн економічно активного населення (8,6% від загальної кількості в Україні). Дніпропетровщина займає друге місце за зайнятістю населення працездатного віку -70,5 %. Рівень безробіття при цьому складає 8% (118,5тис. чоловік).

Діти до 15 років складають 15,6%, люди віком від 15до 69 років – 73,4%, люди віком 70 і старше – 11 %.[9]

Щороку населення області зменшується на 10,8 % в результаті від'ємного природного приросту і на 0,6% як результат виїзду за межі області. 28 % - пенсіонерів. За статевим складом маємо такі показники (таблиця 2.3.1)

Статевий склад	Середній вік	Тривалість життя
<ul style="list-style-type: none"> • Жінки -54,3% • Сільська місцевість- 52,6% • Міська місцевість- 54,6% • У віковій групі 0-34 роки починається зниження кількості чоловіків у віці 35-39 років • У віковій групі 70 і старше кількість жінок складає 70,1% 	<ul style="list-style-type: none"> • Чоловіків-38,4 роки • Жінок-44,2роки 	<ul style="list-style-type: none"> • Чоловіки-65,8 років • Жінки -75,6 років • Різниця цього показника між сільською і міською місцевістю у чоловіків -0,8,жінок -1,8 на користь містян

Рис.2.1.Статевий склад, середній вік, тривалість життя населення Дніпропетровської області (побудовано автором за даними [10])

У статевому складі населення у віці з 35 - 39 років переважають жінки, у міській місцевості цей показник вища. У віковій групі 70 і старше чоловіки складають лише 30 %. Середній вік життя у чоловіків складає 65,8 років, у жінок 75,6 років, у міській місцевості люди живуть довше ніж у сільській [16]

Отже, Дніпропетровська область має вигідне географічне положення. Розташована у південно-східній частині України, на перехресті залізничних, автомобільних і водних шляхів, що об'єднують північ-південь, захід і схід Європи. Залізничні, автомобільні та водні магістралі виходять до Донбасу, Кримського півострова, портів Чорного і Азовського морів, центрів вітчизняної індустрії та ближнього зарубіжжя. Межує із індустріально розвиненими областями України. Займає 5,3% площі України, на якій проживає 7,5% населення країни. За кількістю населення займає друге місце. Густота населення і рівень урбанізації високі. Середній вік населення становить 42 роки. Приріст населення - від'ємний. За національним складом переважають українці.

Дніпропетровська область має 7 адміністративних районів, 86 територіальних громад є одним із головних ринків праці, де проживає 1,5 млн економічно активного населення, займає друге місце за зайнятістю населення працездатного віку - 70,5 %. Рівень безробіття при цьому складає 8%.

Найбагатша в Україні область за різновидами й значимістю корисних копалин та насиченістю природними ресурсами. Унікальність різновидів й запасів корисних копалин, які складають 50% загальнодержавних запасів. Рівень забезпеченості мінеральними ресурсами Дніпропетровщини в три рази більший порівняно із загальнодержавним. На території області видобувається сорок видів мінеральної сировини. Тип клімату-помірно-континентальний, сприятливий для вирощування зернових, технічних та овочевих культур.

Ґрунтовий покрив — чорноземи звичайні дають можливість отримувати щороку до 3 мільйонів тон зерна, вирощувати соняшник і цукрові буряки, успішно впроваджувати інноваційні технології інтенсивного сільськогосподарського виробництва та отримувати вагомі прибутки.

Область забезпечена водними ресурсами територією області протікає 291 річка, створені 3292 ставки, 100 водосховищ, знаходяться 1129 озер (219 з площею більше 3 гектарів). Загальна довжини 146 річок і Дніпра 4926 км. Судноплавними є Дніпро та Самарське пониззя. Мають місце ерозійні процеси: площинний змив та лінійний розмив, зсуви. Мають місце суффозійно-просадкові явища, є прояви дефляції та ерозії, засолення ґрунтів. Степова зона поділяється на дві підзони: різнотравно-типчаково-ковиловий степ та типчаково-ковиловий степ з характерною рослинністю. Окремим природно-територіальним комплексом є ліси з поділом на заплавні, байрачні і антропогенні лісові насадження. Степ розораний і є сільськогосподарськими угіддями. Схили балок, річкових долин використовуються як пасовища.

Тваринний світ області складається із степових і окремих видів лісових тварин. Видовий склад тварин різноманітний, додатково урізноманітнений акліматизацією видів тварин запозичених із інших природно-територіальних комплексів. 132 види тварин занесені до Червоної книги України.

РОЗДІЛ 3

ХАРАКТЕРИСТИКА ГОСПОДАРСТВА ТА СОЦІАЛЬНО- ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ РЕГІОНУ

3.1. Виробничий сектор

Дніпропетровщина – потужний промисловий регіон країни з науковим потенціалом, розвиненим агропромисловим комплексом, логістичною та енергетичною інфраструктурою.[9]

У Дніпропетровській області виробляється майже п'ята частина (17,3% або 427,7 млрд. грн) усієї реалізованої промислової продукції України.[13]

Найбільші промислові центри області - Кам'янське, Кривий Ріг, Дніпро. Вирізняються потужними промисловими підприємствами Нікополь, Павлоград, Марганець, Новомосковськ. За даними 2020 року з основних видів діяльності більше 4 тисяч промислових підприємств працювало в регіоні. В них працює близько 267 тис осіб. Найбільше (65%) промислової продукції виробляється і реалізовується підприємствами чорної металургії.[11]

На Дніпропетровщині виробляється промислової продукції 18,3% (454,1 мільярдів гривень) промислової продукції України. Такий показник виводить Дніпропетровську область на перше місце в Україні з промислового виробництва.[13]

У 2021 році обсяг реалізованої продукції складав 251 мільярдів гривень (58,7 %). Обсяг реалізованої продукції основної галузі – металургії та обробки металів становив 139,6 мільярдів гривень (32,6%) [11]

За даними 2019 року об'єм реалізованої продукції господарства Дніпропетровської області складав \$ 42,2 мільярдів (11,% об'єму України); промисловості - \$18 236,1 мільйонів (43,3% об'єму промислової продукції області 16 % промислової продукції України); агропромислового комплексу - \$2 551,3 мільйонів (6% об'єму продукції області, 4,7% об'єму України);

будівництво - \$1 679,3 мільйонів (3,9% об'єму області, 9,3% - України); надано послуг на суму \$19 764 мільйонів (46,8 % - область, 9,7% - Україна)

Експортовано продукції на суму \$8,05 мільярдів (12,3 % об'єму України). 90,9%(\$7323,6 мільйонів) обласного виробництва промислової продукції області іде на експорт(26,6 % об'єму України). АПК експортує 6,8% (\$543,8 мільйонів) продукції (2,5% об'єму України). Будівництво у експорті складає 0,5 % по області і 9,8 % об'єму України, послуги - 1,8% і відповідно 0,9 % об'єму України. Імпорт продукції розподіляється таким чином: промисловість - 85,2 % (\$ 4 943,2 мільйонів), 9,1% об'єму України; АПК імпортує 8,3 % (\$481,9 мільйонів), 2.2 % об'єму України; послуги – 4,2% та відповідно 3,7 % об'єму України; будівництво – 2,3%, 17,2 % об'єму України. Загальний імпорт Дніпропетровщини складає 8,6% продукції і послуг на суму \$5,8 мільярдів.[9]

136,6 млрд. грн.(31,9%) - питома вага добувної промисловості. Наявні запаси корисних копалин залізної та марганцевих руд, вугілля кам'яного і бурого, рідкісних та кольорових металів, будівельних матеріалів, природного газу і нафти. 10 підприємств з видобутку залізної руди забезпечили у 2020 році 21 млн т руд і концентратів залізних агломерованих. Основою розвитку регіону є мінеральні ресурси. В регіоні наявна цінна сировина для розвитку металургії. Найбільш потужне підприємство області – Криворізький залізорудний басейн. Розташований вздовж річки Інгулець більш як на 100 км. За запасами і обсягами виробництва є першим в Україні. 100% марганцевої руди виробляється на Марганецькому ГЗК і АТ «Покровський ГЕК».[12]

Переробна промисловість органічно поєднує металургію,будівництво, електроенергетику, машинобудування, ракетно-космічне будування, хімічну промисловість, текстильне виробництво, харчову промисловість.

Електроенергетика Дніпропетровщини виробляє 3% електроенергії України. Обсяг реалізованої продукції становить 7,7% від обсягу промислової продукції області. Підприємства обслуговують більше 26 тис. осіб. Виробництво електроенергії здійснюють підприємства: АТ “ДТЕК

Дніпроенерго”, АТ “Дніпровська ТЕЦ , ВП “ДТЕК Придніпровська ТЕС”, ВП “ДТЕК Криворізька ТЕС, філія “Середньодніпровська ГЕС” ПрАТ “Укргідроенерго”.

Вироблення високоякісної сталі та конкуренто - спроможного прокату - провідний напрямок діяльності металургійного виробництва. Більше 1/3 загальнодержавного виробництва чавуну сертифікованого із світовим рівнем якості виробляється на підприємствах Дніпропетровської області. Потужні металургійні підприємства області - ПАТ «Арселор Міттал Кривий Ріг», ПАТ «Дніпровський меткомбінат», ТОВ «Металургійний завод «Дніпросталь». На підприємствах ПАТ «Інтерпайп Нижньодніпровський трубопрокатний завод», АТ «Інтерпайп Новомосковський трубний завод», ТОВ «Інтерпайп Ніко Тьюб», ПрАТ «Сентравіс Продакшн Юкрейн» виготовляють труби великого і малого діаметру, профілі пустотілі гарячої та холодної деформації, центробіжного литва, методом зварювання.[11,12]

Хімічна промисловість Дніпропетровської області представлена виробництвом мінеральних добрив, лакофарбових матеріалів, промислових газів. вибухових речовин нових синтетичних матеріалів, конструкцій, гумотехнічних виробів для багатьох галузей Обсяг реалізованої продукції 15,7мільярдів гривень (3,7%) На підприємствах хімічної промисловості області працює 9,6 тис. осіб. Найбільші підприємства хімічної промисловості: АТ "Дніпроазот" виробляє: аміак, карбамід, каустичну соду, аміак, соляну кислоту. ДП "НВО Павлоградський хімічний завод" виробляє вибухові речовини для гірничо-збагачуваних комбінатів України. Продукція АТ "Дніпроазот" експортується до країн Азії, Латинської Америки, Східної Європи.[13]

Обсяг реалізованої продукції машинобудування 19, 2 мільярдів гривень. (4.5%). Види продукції: вагони вантажні, стрілочні переводи, автомобільні напівпричепи, велика низка обладнання для гірничо-металургійного комплексу, акумулятори, тролейбуси. На підприємствах хімічної промисловості працює 21 тис. осіб. Найбільші підприємства

машинобудування: Підприємство ДП ВО «Південний машинобудівний завод ім. О.М.Макарова», АТ «Дніпропетровський агрегатний завод», ПрАТ «Дніпровагонмаш», АТ «Дніпропетровський. Провідні підприємства модернізують виробництва, впроваджують новітні технології, удосконалюють якість продукції, опановують нові види продукції. Провідні підприємства модернізують виробництва, впроваджують новітні технології, удосконалюють якість продукції, опановують нові види продукції [12]

Центр ракетно-космічного будування за участі державних підприємств «Конструкторське бюро «Південне» імені М.К. Янгеля і «Виробниче об'єднання «Південний машинобудівний завод» імені О.М. Макарова у рамках реалізації міжнародних комерційних космічних проектів та надання послуг національним і міжнародним партнерам стосовно запуску і використання українських ракет-носіїв у 2020 році провели 3 успішних пуски ракет-носіїв: 2 пуски ракети-носія «Антарес» (середній клас) з виведенням на орбіту автоматичних вантажних транспортних кораблів Cygnus (корисний вантаж більше 3,5 тис кг) для Міжнародної космічної станції за замовленням NASA; 1 пуск ракети-носія «Вега» з виводом 53 супутників від 15 до 150 кг, загальною вагою 830 кг. Місія включала 21 замовника із 13 країн світу. [13]

Для посилення конкурентоспроможності з посиленням позицій на внутрішньому та зовнішньому ринках у 2020 році реалізувалися проекти спрямовані на зростання ефективності промисловості, розширення асортименту продукції та збільшення обсягів виробництва продукції, підвищення її якості засобами використання власними коштами підприємств. 130 основних підприємств (31 тис. осіб) задіяні у виробництві продуктів харчування і переробки сільськогосподарських продуктів. В обласному виробництві харчових продуктів, тютюнових виробів і напоїв індекс виробництва дорівнює 99,2%. За 2020 рік обсяг реалізованої продукції склав 36,4 млрд грн. (8,5%)

Харчова промисловість експортує продукцію більше як у 100 країн світу: продукцію рослинного походження на суму \$62897,5 тис., жири і олію -

\$268594 тис., живі тварини і продукти тваринного походженням - \$ 36143,9 тис [11].

Презентування виробництва текстилю у Дніпропетровщині складуть виробни з трикотажу, швейні виробни , взуття. Конкурують із кращими зразками вітчизняного виробництва виробни із штучного хутра, іграшки, пряжа з вовни та бавовни, швейні нитки. В текстильному виробництві області працюють 3,5 тис.осіб.

Значення будівництва в економіці країни, регіону має надзвичайне значення у підвищенні продуктивності праці трудових ресурсів, у збереженні здоров'я населення, забезпечення психоемоційного комфорту та економічної стабільності українців

У 2020 році в області прийнято в експлуатацію житлові будинки загальною площею 111 тис кв м. Збудоване житло і загальною площею у міській місцевості - 85,7 тис.кв м (77,1%), сільській місцевості - 24,5тис. кв м (22,9 %); дачні і садові будинки з загальною площею 11,9 тис кв м.[11]

Розвитку виробництва значною мірою сприяють наукові дослідження та науково обґрунтований, організаційно структурований, вагомо аргументований технологічний супровід виробництва Дніпропетровської області. Інтеграційні процеси науки і виробництва стали реаліями сьогодення господарства Дніпропетровщини. У виконанні науково-технічних робіт на виробничих об'єктах Залучено 7,9 тис працівників основної діяльності, серед них 346 докторів наук, 896 кандидатів наук. Наукові організації регіону власними силами виконали науково-технічні роботи на загальну суму майже 2310,0 млн грн. З них на виконання фундаментальних наукових досліджень було витрачено 146,4 млн грн, прикладних наукових досліджень – 154,2 млн грн, науково-технічних (експериментальних) розробок – 2009,4 млн грн. 146,4 млн грн, прикладних наукових досліджень – 154,2 млн грн, науково-технічних (експериментальних) розробок – 2009,4 млн грн.[12]

Усі джерела фінансування у капітальні вкладення вивели цей показник на рівень 52355,7 млн. грн. За такого вкладення (питома вага області в Україні

-12%) Дніпропетровщина посіла перше місце в Україні з капіталовкладень у розвиток області. Розвиток наукових досягнень сприяє руху економіки області до становлення високорозвиненого регіону на рівні світових економічних стандартів.

Інноваційною діяльністю спрямованою на удосконалення технічної і технологічної бази виробництва, оновлення продукції займалися 64 підприємства (12,5 %). Було впроваджено нових технологічних процесів -162, освоєно виробництво 118 найменувань інноваційних видів продукції, з них 24 види нової техніки. Впроваджували інновації 50 промислових підприємств, з них 19 – реалізовували інноваційну продукцію. Обсяг реалізованої інноваційної продукції склав 1078,1 млн грн, з нього на експорт – 628,6 мільйонів грн.

3.2. Агропромисловий комплекс

Сучасний агропромисловий комплекс Дніпропетровщини представлений сільськогосподарськими підприємствами з активними виробничими зв'язками з профільними підприємствами з виробництва сільськогосподарської техніки; забезпечення сучасним високо енергетичним паливом і надійними засобами експлуатації техніки; захисту рослин і тварин; меліорації та збереження ґрунтів; сільськогосподарського будівництва; науковими закладами з селекції нових сортів рослин; продукування покращених порід тварин; підготовки молодих високо кваліфікованих спеціалістів, осучаснення досвіду працюючих професіоналів; поширення і впровадження інноваційних технологій ведення сільськогосподарства. АПК області включає 4180 підприємств сільськогосподарського спрямування, 4 науково-дослідні станції, Інститут зернових культур НААН України, Аграрний університет, 6 коледжів,

Навчально-виробничі бази і філіали кафедр на високотехнологічних підприємствах У сфері сільськогосподарського виробництва задіяні близько 20,6 тис. осіб

Виробництво валової продукції сільського господарства складає 6,3% від загального обсягу по Україні. Основні напрямки виробничої діяльності сільськогосподарських підприємств: вирощування зернових, в тому числі високоякісного продовольчого зерна, вирощування технічних і овочевих культур, виробництво м'ясо-молочної продукції, яєць. Рівнинний рельєф, якісний ґрунт та сприятливі кліматичні умови, традиційні заняття населення землеробством, висококваліфіковані кадри дають можливість на території Дніпропетровської області вирощувати усі види агрокультур при врожайності одній з найвищих в Україні. Площа сільськогосподарського виробництва - 25 тис кв. м (6 % сільгоспугідь України, понад 80% площі області). Розбудовується інфраструктура аграрного ринку: 63 сховища овочів, картоплі, фруктів, 76 зернових складів для зберігання зернових і технічних культур.

Індекс тваринництва (2020р) - 100,1%. Всіма категоріями господарств вироблено 329,6 тис. тон м'яса. Відтворенням та раціональним використанням племінних (генетичних) ресурсів в області займаються 38 суб'єктів племінної справи у тваринництві. Скотарство представлене 4 підприємства племінної справи, 1 контрольно-випробувальною станцією. 9 племзаводами та 8 племрепродукторами з поголів'ям 13.1 тисяч голів. Свинарство-2 підприємства з племінної справи, 1 племзавод та 2 племрепродуктори з поголів'ям 19,8 тисяч голів. З метою покращення структури земель і підвищення родючості ґрунтів: удосконалюється структура землекористування; впроваджується оптимізація співвідношення культур та попередників у сівозмінах; застосовуються енергозберігаючі технології обробітку ґрунту; проводиться реконструкція інженерної інфраструктури зрошувальних систем; застосовується крапельне зрошення; відбувається розвиток орендних відносин; реформування сучасних сільськогосподарських

підприємств. Розбудова сільськогосподарської обслуговуючої кооперації відкриває нові можливості у перспективі розвитку сільських територій. 2020 рік ознаменувався досвідом роботи 47 сільськогосподарських обслуговуючих кооперативів з різним напрямком діяльності: зернові, молочарські, плодоовочеві, м'ясопереробні, з обробітку землі, багатофункціональні. Позитивний досвід цієї роботи показав перспективи економічного зростання. Негативні моменти послугували роботі з удосконалення важливого починання.

1.3. Соціальна сфера та транспортна інфраструктура

Соціальна сфера включає освітні заклади, медичне обслуговування, заклади культури, спорту та відпочинку області. Головне завдання освіти - вихід на якісно новий рівень. У області працює 862 загальноосвітніх навчальних закладів, у яких навчається 342 тис. учнів; дошкільних навчальних закладів - 981; закладів профтехосвіти - 58, у яких навчається - 21,9 тис. учнів. Заклади вищої освіти - 51. Студентів - 82685

Дніпропетровщина має 14 професійних театрів, будинок органної та камерної музики, обласну філармонію, 644 бібліотеки, 541 клубний заклад, 31 музей. Справжньою перлиною художнього таланту є Петриківський розпис - перший український об'єкт нематеріальної культурної спадщини людства ЮНЕСКО.

Спортивна база Дніпропетровщини включає: 80 стадіонів, 58 плавальних басейнів, 1160 спортзалів, 392 стрілецькі тири, 1450 приміщень для фізкультурно-оздоровчих занять

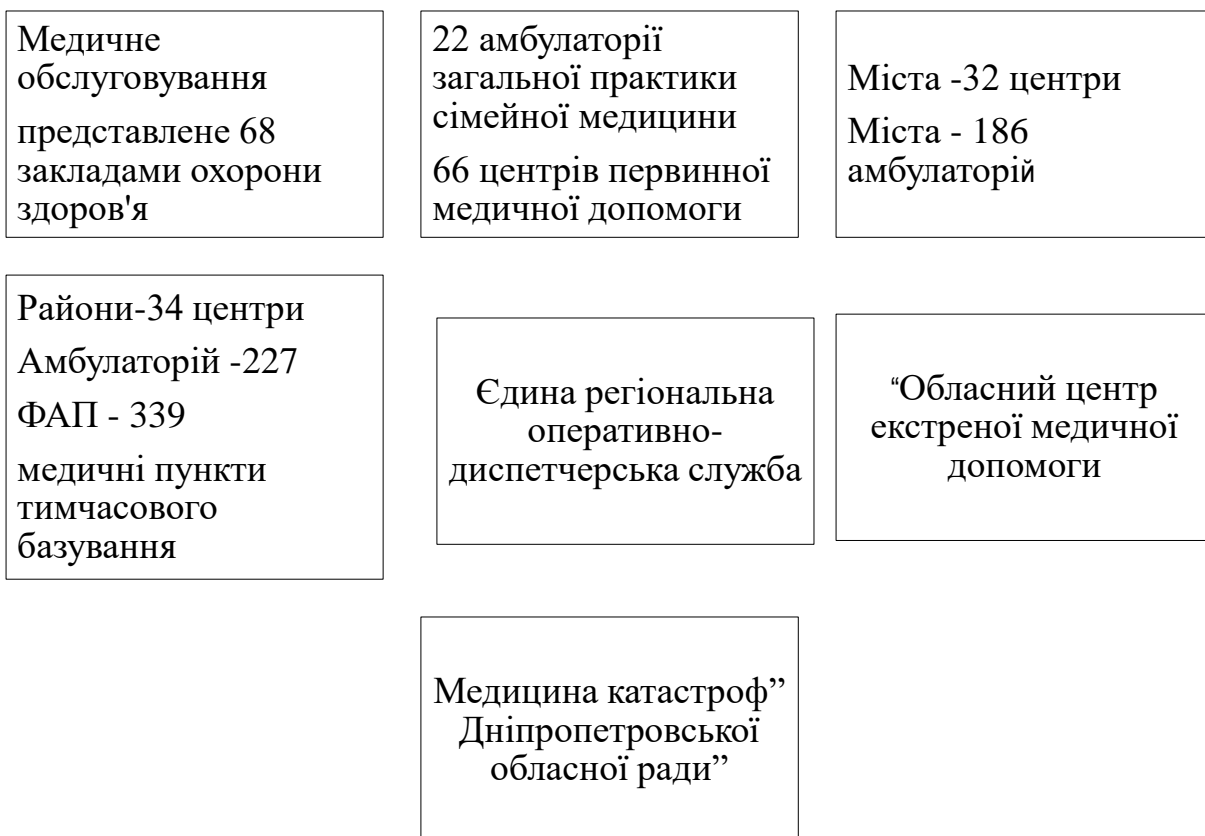

Рис.3.1. Медичні заклади Дніпропетровщини (складено автором)

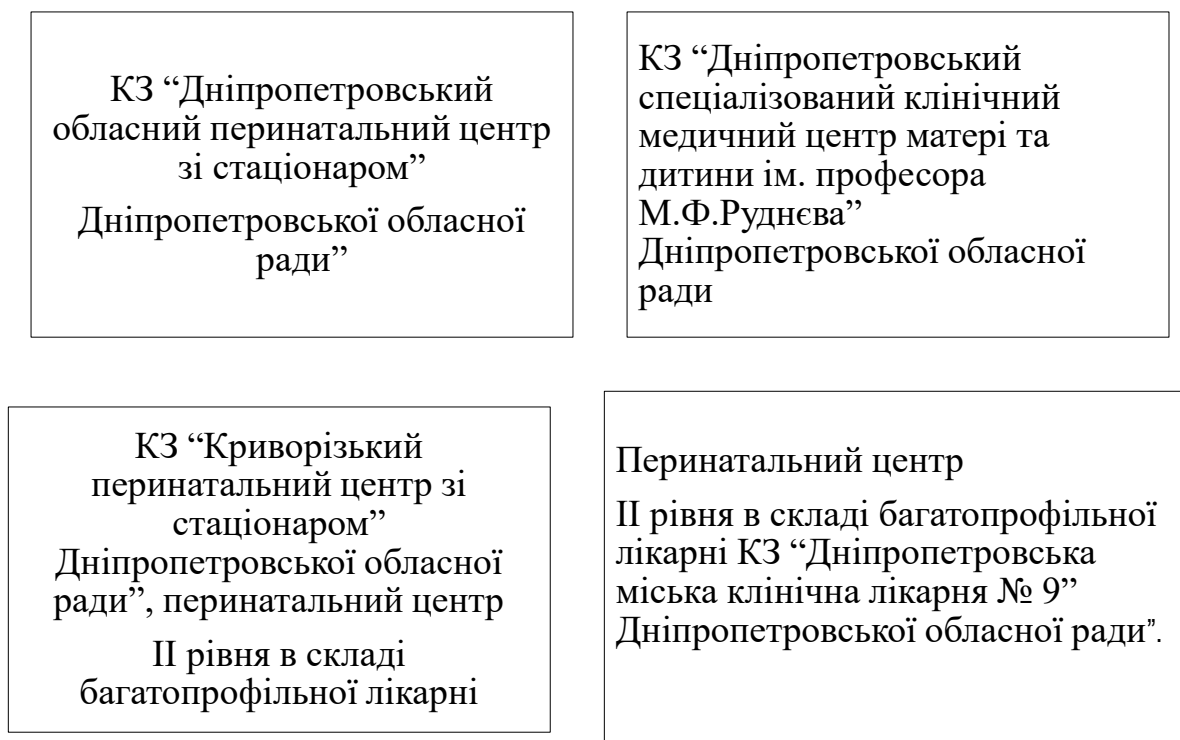

Рис.3.2. Перинатальні центри Дніпропетровської області (складено автором)

Туристична та курортно-рекреаційна галузь у Дніпропетровській області має гарні умови для розвитку промислового, історичного, культурно-пізнавального, подієвого, активного, етнографічного, сільського зеленого, природничого, релігійного, ділового туризму. Багаті етнічні традиції, збережені давні ремесла краю, історичні видатні пам'ятки, пов'язані із славетною історією запорізького козацтва, археологічні символи та знакові атрибути давніх поселень скіфів, літературні, художні творчі доробки, надбання декоративно-ужиткового мистецтва, своєрідний неповторний Петриківський розпис, героїка славних земляків відкриває необмежені можливості туристичної Дніпропетровщини. Мережа туристичної діяльності має 15 туроператорів та 414 турагентів. Область має 106 закладів тимчасового розміщення, які мають 13070 місць і можуть розмістити 380тис. туристів. До бюджету області у 2020 році надійшло 5,6 млн грн. (туристичний збір)

Транспортна система складається з авіаційного, залізничного, автомобільного, трубопровідного і річкового транспорту, першої черги метрополітену.

Територію області перетинають 2 міжнародні і 3 національні магістралі Шосейні шляхи сполучають усі міста та селища міського типу. 2 міжнародні аеропорти. Мережа залізничних шляхів з'єднує з усіма містами України. 3 порти з виходом до Чорного моря Дніпро - найбільший річковий порт

Інфраструктура зв'язку включає магістральні та супутникові канали телекомунікаційного зв'язку. Забезпечує якісне надання послуг зв'язку.

3.4. Перспективи лідерства Дніпропетровської області в порівнянні з іншими областями України

Дніпропетровська область має всі умови і можливості для поступального руху до економічної стабільності. Відправним моментом руху є закінчення війни і відбудова економіки країни, а отже її області в структурі господарського комплексу країни.

Потенціал розвитку Дніпропетровської області у вигідності географічного положення фізико-географічного, суспільно-економічного і геополітичного. Друга за величиною площі Дніпропетровщина має і великий природно-ресурсний потенціал, який дає їй можливість мати сприятливий для ведення багатогалузевого сільського господарства рельєф, клімат, родючі ґрунти, водні ресурси. Потужні запаси корисних копалин дають можливість розвивати найперспективніші галузі господарства.

Науковий потенціал області, традиційна сформованість високо професійних фахівців найбільш значимих базових галузей господарства здатні забезпечити високотехнологічний підхід до розвитку виробничого комплексу регіону на базі власної паливно-енергетичної та ресурсної бази. (100% марганцевої руди, 100% талько-магнезитів, 70 % залізної руди, 45 % розвіданих запасів вугілля, запаси урану, рідкоземельних металів, каоліну, гранітів, нафти, газу, 15 родовищ мінеральних вод). Перспективними є кольорова металургія, золото-добувна і золото переробна галузі.

На сьогодні Дніпропетровщина має достатньо ресурсів для високого рівня розвитку металургії, електроенергетики, машинобудування, ракетно-космічного будування, хімічної промисловості, текстильного виробництва, харчової промисловості.

Розвідані запаси золота, руд кольорових металів нададуть Дніпропетровській області нові можливості у розвитку перспективно-прибуткових галузей сучасного економічного розвитку. Ракетно-космічна галузь має великий потенціал у міжнародному співробітництві і розвитку області і країни. Науково-виробничий потенціал області у виробництві надсучасної робототехніки у всіх галузях виробництва, модернізації оборонної промисловості країни.

Перспективу розвитку галузей Дніпропетровщини надає відновлення текстильної промисловості на власних ресурсах рослинництва.

Потенціал розвитку медичного обслуговування має перспективи до виходу на європейський рівень. Сучасні дослідження учених Дніпровського

медичного університету, медичні лікувальні заклади обласного рівня мають широкий спектр діагностичних методик, напрацьовану базу інноваційних технологій лікування хвороб різного походження, працюють над використанням біологічно активних речовин із рослин, які мають потужний потенціал життєвої енергії для лікування і профілактики онкологічних, серцево-судинних захворювань. Повернули до життя тисячі захисників України із безнадійно тяжких станів.

Розвитку туризму сприяє багата історична та культурно-етнічна спадщина краю. Унікальні поєднання природних компонентів, утворення своєрідних ландшафтів розширюють можливості відпочинку та відновлення здоров'я людини. Прикладний розвиток петриківського розпису дасть можливість отримати вагоме поповнення скарбниці регіону.

Отже, Дніпропетровщина – потужний промисловий регіон країни з науковим потенціалом, розвиненим агропромисловим комплексом, логістичною та енергетичною інфраструктурою. У Дніпропетровській області виробляється майже п'ята частина усієї реалізованої промислової продукції України.

Наявні запаси корисних копалин залізної та марганцевих руд, вугілля кам'яного і бурого, рідкісних та кольорових металів, будівельних матеріалів, природного газу і нафти. Основою розвитку регіону є мінеральні ресурси. В регіоні наявна цінна сировина для розвитку металургії

Переробна промисловість органічно поєднує металургію, будівництво, електроенергетику, машинобудування, ракетно-космічне будування, хімічну промисловість, текстильне виробництво, харчову промисловість. Провідними галузями є металургія, електроенергетика, хімічна промисловість.

Розвитку виробництва значною мірою сприяють наукові дослідження та науково обґрунтований, організаційно структурований, вагомо аргументований технологічний супровід виробництва Дніпропетровської області. Інтеграційні процеси науки і виробництва стали реаліями сьогодення господарства Дніпропетровщини.

Дніпропетровщина посіла перше місце в Україні з капіталовкладень у розвиток області. Розвиток наукових досягнень сприяє руху економіки області до становлення високорозвиненого регіону на рівні світових економічних стандартів.

Рівнинний рельєф, якісний ґрунт та сприятливі кліматичні умови, традиційні заняття населення землеробством, висококваліфіковані кадри дають можливість на території Дніпропетровської області вирощувати усі види агрокультур при врожайності одній з найвищих в Україні. Основні напрямки виробничої діяльності сільськогосподарських підприємств: вирощування зернових, в тому числі високоякісного продовольчого зерна, вирощування технічних і овочевих культур, виробництво м'ясо-молочної продукції, яєць.

Інфраструктура Дніпропетровської області вирізняється багатогранним та якісно достатнім рівнем освіти, медичного обслуговування, культури, потенційними можливостями спорту, перспективністю туристичної та курортно-рекреаційної галузі, мобільністю транспорту.

ВИСНОВКИ

У першому розділі було висвітлено такі поняття як поняття регіон та опис його з різних боків, характерні та ключові для регіону відмінності; географічне становище, властивості географічного положення. Представлено відмінності між такими термінами як економіко-географічне положення, соціально-географічне положення, політико-географічне (геополітичне) становище та еколого-географічне положення. Розкрито поняття природно-ресурсного потенціалу (ПРП), а також описано його складові ресурси (земельні, мінеральні, водні, природно-рекреаційні, лісові а також фауністичні). Пояснено термін населення а також наступні терміни: наявне населення, постійне населення, міське і сільське населення. Зв'язовано, як впливають на населення такі явища, як природний, та міграційний рух, статевий віковий склад населення, трудовий потенціал, а також структура зайнятості населення. Описана структура регіонального господарського комплексу. Його роль в регіональних функцій області тісно взаємозв'язаних у процесі виробництва й транспортування до споживачів продукції і/або послуг. Описана промисловість, та те, яким чином вона сприяє розвитку та підвищенню ефективності сільськогосподарського виробництва, забезпечуючи машинами, будівельними матеріалами, мінеральними добривами та іншими видами продукції. Вона визначає масштаби та темпи розвитку інших галузей матеріального виробництва, таких як транспорт та зв'язок, будівництво, торгівля та громадське харчування, заготівля, матеріально-технічне забезпечення. Висвітлено ключові положення щодо АГП регіону, який представляю собою сукупність галузей народного господарства, що працюють у безпосередній близькості один від одного з виробництва сільськогосподарської продукції, її промислової переробки та реалізації споживачам. Соціальна сфера була описана з боку житлово-комунального господарства, освіти та культури, охорони здоров'я, фізичної

культури та соціального забезпечення. Окреслено методичні основи дослідження соціально економічного розвитку регіону.

У другому розділі представлено оцінку географічного положення, характеристику природо-ресурсного та людського потенціалу Дніпропетровщини. Дніпропетровська область має вигідне географічне положення. Розташована у південно-східній частині України, на перехресті залізничних, автомобільних і водних шляхів, що об'єднують північ-південь, захід і схід Європи. Залізничні, автомобільні та водні магістралі виходять до Донбасу, Кримського півострова, портів Чорного і Азовського морів, центрів вітчизняної індустрії та ближнього зарубіжжя. Межує із індустріально розвиненими областями України. Займає 5,3% площі України, на якій проживає 7,5% населення країни. За кількістю населення займає друге місце. Густота населення і рівень урбанізації високі Середній вік населення становить 42 роки. Приріст населення - від'ємний. За національним складом переважають українці. У структурі адміністративного поділу 7 районів, 86 територіальних громад є одним із головних ринків праці, де проживає 1,5 млн економічно активного населення, займає друге місце за зайнятістю населення працездатного віку -70,5 %. Рівень безробіття при цьому складає 8%.

Дніпропетровщина - найбагатша в Україні область за різновидами й значимістю корисних копалин та насиченістю природними ресурсами. Унікальність різновидів й запасів корисних копалин, які складають 50% загальнодержавних запасів. Рівень забезпеченості мінеральними ресурсами Дніпропетровської області в три рази перевищує загальнодержавний. На території області видобувається сорок видів мінеральної сировини. Тип клімату-помірно-континентальний, сприятливий для вирощування зернових, технічних та овочевих культур. Ґрунтовий покрив – чорноземи звичайні дають можливість отримувати щороку до 3 мільйонів тон зерна, вирощувати соняшник і цукрові буряки, успішно впроваджувати інноваційні технології інтенсивного сільськогосподарського виробництва та отримувати вагомі прибутки. Область забезпечена водними ресурсами територією області

протікає 291 річка, створені 3292 ставки, 100 водосховищ, знаходяться 1129 озер (219 з площею більше 3 гектарів). Загальна довжини 146 річок і Дніпра 4926 км. Судноплавними є Дніпро та Самарське пониззя. Мають місце ерозійні процеси: площинний змив та лінійний розмив, зсуви. Мають місце суффозійно-просадкові явища, є прояви дефляції та ерозії, засолення ґрунтів. Степова зона поділяється на дві підзони: різнотравно-типчакowo-ковиловий степ та типчакowo-ковиловий степ з характерною рослинністю. Окремим природно-територіальним комплексом є ліси з поділом на заплавні, байрачні і антропогенні лісові насадження. Степ розораний і є сільськогосподарськими угіддями. Схили балок, річкових долин використовуються як пасовища. Тваринний світ області складається із степових і окремих видів лісових тварин. Видовий склад тварин різноманітний, додатково урізноманітнений акліматизацією видів тварин запозичених із інших природно-територіальних комплексів. 132 види тварин занесені до Червоної книги України.

Згідно з даними Державного комітету статистики України, на початок 2021 року населення Дніпропетровської області становило близько 3,2 мільйонів осіб. Ця область є важливим центром промислового регіону України, тому населення має значний досвід у виробництві та розвитку промисловості. На території області знаходиться велика кількість промислових підприємств, які забезпечують роботу місцевих жителів та забезпечують економіку країни як цілого. Крім того, Дніпропетровська область є важливим транспортним вузлом, що об'єднує різні регіони країни та забезпечує високу рухливість національного ринку. Населення області має великий потенціал для розвитку та виробництва, тому вона є одним з найважливіших регіонів в економіці України. Отже, можна зробити висновок, що Дніпропетровська область має значний людський потенціал, який дозволяє забезпечувати розвиток різних сфер життя у регіоні та в цілому в Україні.

У третьому розділі охарактеризовано виробничий сектор Дніпропетровщини, особливості агропромислового комплексу регіону, висвітлити особливості соціальної сфери та транспортної інфраструктури,

тенденції подальшого розвитку Дніпропетровської області. Дніпропетровщина – потужний промисловий регіон країни з науковим потенціалом, розвиненим агропромисловим комплексом, логістичною та енергетичною інфраструктурою. У Дніпропетровській області виробляється майже п'ята частина усієї реалізованої промислової продукції України. Наявні запаси корисних копалин залізної та марганцевих руд, вугілля кам'яного і бурого, рідкісних та кольорових металів, будівельних матеріалів, природного газу і нафти. Основою розвитку регіону є мінеральні ресурси. В регіоні наявна цінна сировина для розвитку металургії. Переробна промисловість органічно поєднує металургію, будівництво, електроенергетику, машинобудування, ракетно-космічне будування, хімічну промисловість, текстильне виробництво, харчову промисловість. Провідними галузями є металургія, електроенергетика, хімічна промисловість.

Розвитку виробництва значною мірою сприяють наукові дослідження та науково обґрунтований, організаційно структурований, вагомо аргументований технологічний супровід виробництва Дніпропетровської області. Інтеграційні процеси науки і виробництва стали реаліями сьогодення господарства Дніпропетровщини.

Дніпропетровщина посіла перше місце в Україні з капіталовкладень у розвиток області. Розвиток наукових досягнень сприяє руху економіки області до становлення високорозвиненого регіону на рівні світових економічних стандартів. Основні напрямки виробничої діяльності сільськогосподарських підприємств: вирощування зернових, в тому числі високоякісного продовольчого зерна, вирощування технічних і овочевих культур, виробництво м'ясо-молочної продукції, яєць.

Інфраструктура Дніпропетровської області вирізняється багатогранним та якісно достатнім рівнем освіти, медичного обслуговування, культури, потенційними можливостями спорту, перспективністю туристичної та курортно-рекреаційної галузі, мобільністю транспорту.

Одним з найбільш важливих напрямків розвитку області є розбудова інфраструктури та транспортної системи, зокрема будівництво нових доріг, реконструкція існуючих, розвиток мережі швидкісного транспорту та забезпечення належного рівня безпеки для всіх учасників дорожнього руху. Уряд Дніпропетровської області також звертає увагу на розвиток освіти та науки, які є ключовими складовими розвитку будь-якого регіону. Для досягнення цієї мети уряд працює над розширенням мережі навчальних закладів, забезпеченням належного рівня освіти для молоді регіону та створенням умов для розвитку наукових досліджень. Крім того, Дніпропетровська область прагне забезпечити підвищення якості життя населення регіону, зокрема, шляхом розвитку медичної та соціальної інфраструктури. Окрім того, уряд намагається забезпечити збереження довкілля та природних ресурсів регіону, що є важливою складовою розвитку будь-якого регіону у XXI столітті.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Атлас_ АТУ_нова_ електронна_ версія 2021.pdf URL: <https://drive.google.com/drive/u/0/folders/1vmagH4gZIk6nFJFjVDKКcIKpiuVSfqFk>
2. Адміністративний устрій. URL: <https://adm.dp.gov.ua/pro-oblast/dnipropetrovshina/administrativnij-ustrij>
3. Агропромисловий комплекс (АПК) / О. В. Крисальний // Енциклопедія Сучасної України [Електронний ресурс] / Редкол.: І. М. Дзюба, А. І. Жуковський, М. Г. Железняк [та ін.] ; НАН України, НТШ. – К. : Інститут енциклопедичних досліджень НАН України, 2001. – Режим доступу : <https://esu.com.ua/article-42602>
4. Аналіз розвитку соціальної сфери регіону [Електронний ресурс] Бук ліб. 2022 – № 1 . – Режим доступу: <https://buklib.net/books/32876/>
5. Білаш І.В. Поняття "регіон" його економічний зміст, місія регіону [Електронний ресурс] / І.В. Білаш // Pidru4niki.com. – 2018. – Режим доступу: https://pidru4niki.com/1529052762963/rps/ponyattya_region_yogo_ekonomichniy_zmist_misiya_regionu
6. Білоус М. В., Білоус В. М. Аналіз розвитку економіки Дніпропетровської області // Економіка регіону. – 2020. – № 4. – С. 107-112.
7. Вінницький торгово-економічний інститут (філія КНТЕУ) Господарство регіону як територіально-економічна система [Електронний ресурс] / О.В. Ковальова // Економіка і регіон. – 2018. – № 1. – Режим доступу: <https://studfile.net/preview/5015572/page:22/>
8. Географічна енциклопедія України: В 3-х т./ Редкол.: ... О. М. Маринич (відповід. ред.) та ін.— К.: «Українська Радянська Енциклопедія» ім. М. П. Бажана, 1989.— Т. 1: А — Ж.— 416 с.: іл. — (В опр.). URL: <https://archive.org/details/geografichna01azh/mode/2up?view=theater>

9. Голобородько О. В., Швець В. В. Промисловість Дніпропетровської області: стан, проблеми та перспективи розвитку // Економіка: реалії часу. – 2020. – № 2. – С. 76-85.
10. Державна служба статистики України. Зайнятість населення віком 15-70 років [Електронний ресурс]. – Київ: Держстат України, 2020. – 23 с. – Режим доступу: https://ukrstat.gov.ua/operativ/pro_stat/Prosto/zainiat/zan_bez.pdf.
11. Дніпропетровська область / Н. І. Капустіна, О. О. Пільонов // Енциклопедія Сучасної України [Електронний ресурс] / Редкол.: І. М. Дзюба, А. І. Жуковський, М. Г. Железняк [та ін.] ; НАН України, НТШ. – К. : Інститут енциклопедичних досліджень НАН України, 2008. – Режим доступу: <https://esu.com.ua/article-22247>
12. Дніпропетровська область. Гендерний профіль. URL: https://eu-ua.kmu.gov.ua/sites/default/files/inline/files/dnipropetrovska_.pdf
13. Дніпропетровська область. Рельєф. URL: <https://sites.google.com/site/dnipropetrovskaoblast/relef>
14. Економічний потенціал. Загальна характеристика. URL: <https://adm.dp.gov.ua/pro-oblast/dnipropetrovshina/ekonomichnij-potencial>
15. Іванова Н.С. Обґрунтування стратегічних напрямів підвищення рівня економічної безпеки регіонів (за даними Дніпропетровської області)/ Проблеми менеджменту та розвитку продуктивних сил регіону. 2019 - № 4 (20) - с.255
16. Іванова І.О. Методичка для курсової роботи "Основні принципи соціально-економічного розвитку регіонів" [Електронний ресурс] / І.О. Іванова // Соціально-економічний регіон: науково-аналітичний журнал. – 2014. – Режим доступу: http://soc-econom-region.univer.kharkov.ua/wp-content/uploads/2017/07/Methodichka_kursova_robota_2014.pdf
17. Інвестиційний паспорт //Офіційний сайт Дніпропетровського регіонального інвестиційного агентства (DIA). 2020 - с. 52 URL: www.dia.dp.gov.ua

18. Інформаційно-аналітичний портал "Дніпро зараз". [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://dniprograd.org/> , вільний (дата звернення: 20.04.2023).
19. Державна служба статистики України. Статистичний збірник "Регіони України. Соціально-економічні показники". – Київ, 2019. – 448 с.
20. Загальнонаукові методи [<https://pidru4niki.com/>] ім'я// Назва журналу. – 2022 – № 1 . – Режим доступу: https://pidru4niki.com/15060913/pravo/zagalnonaukovi_metodi ;
21. Зайнятість та безробіття населення Дніпропетровської області у 2018 році/ Експрес-випуск Держстат. Головне управління статистики у Дніпропетровській області URL: http://www.dneprstat.gov.ua/expres/2019/03/27_03_2019/EXS_EAH2018.pdf
22. Калюжна Л.В. Система менеджменту безпеки харчових продуктів в Україні [Електронний ресурс] / Л.В. Калюжна // Агросвіт. – 2012. – № 5. – Режим доступу: http://www.agrosvit.info/pdf/5_2012/7.pdf
23. Калініна О. В., Галушко О. І. Стан та перспективи розвитку сільського господарства Дніпропетровської області // Економіка і регіон. – 2020. – № 2. – С. 128-133.
24. Кількість, розміщення, статеві і вікові структури населення [Електронний ресурс] / Academia.in.ua // Academia.in.ua. – 2019. – №3. – Режим доступу: <http://zno.academia.in.ua/mod/book/view.php?id=2972>
25. Ковальова О. В. Оцінка інвестиційної привабливості молочного підкомплексу України [Електронний ресурс] / О. В. Ковальова // Інвестиції: практика та досвід. – 2011. – № 23. – Режим доступу: http://www.investplan.com.ua/pdf/23_2011/15.pdf.
26. Ковальова М.І. Дослідження демографічної ситуації в Україні [Електронний ресурс] / Марина Ігорівна Ковальова. - 2022. - Режим доступу: http://www.km.ukrstat.gov.ua/ukr/statinf/dem/dem_met.htm

27. Костенко І. В. Географічне положення та природно-ресурсний потенціал Дніпропетровської області / І. В. Костенко // Вісник Дніпропетровського університету. Серія Географічні та геологічні науки. – 2017. – Вип. 25. – С. 78-84.
28. Мельник В.С. Структура промислового виробництва і основи державного регулювання його розвитку [Електронний ресурс] / Мельник В.С. // Букліб.нет. – 2021. – Режим доступу: <https://buklib.net/books/28663/>
29. Метод аналізу і синтезу [<https://pidru4niki.com/>] ім'я// Назва журналу. – 2022 – № 1 . – Режим доступу: https://pidru4niki.com/1628041445276/politekonomiya/metod_analizu_sintezu
30. Методологічні засади регіональної діагностики як прикладного напрямку соціально-економічної географії. 2020 – № 32 . – Режим доступу: <https://periodicals.karazin.ua/pbgok/article/view/16874/>;
31. Методологічні засади регіональної діагностики як прикладного напрямку соціально-економічної географії [<https://periodicals.karazin.ua/>] ім'я// Назва журналу. – 2020 – № 32 . – Режим доступу: <https://periodicals.karazin.ua/pbgok/article/view/16874/15593>;
32. Міграційний рух населення [<https://stud.com.ua/>] 2019 – № 1 . – Режим доступу: https://stud.com.ua/167037/sotsiologiya/migratsiyniy_naselennya;
33. Офіційний веб-сайт. Головне управління статистики у Дніпропетровській області URL: <http://www.dnprstat.gov.ua/>
34. Офіційний веб-сайт. Дніпропетровська обласна рада URL: <https://oblrada.dp.gov.ua/region/passport-oblasti/>
35. Паспорт області. Дніпропетровська область. 2021 URL: <https://adm.dp.gov.ua/pro-oblast/dnipropetrovshina/pasport-oblasti>
36. Ползікова Г. В., Андрусак О. О., & Жара А. М. (2020). Аналіз соціально-економічного стану Дніпропетровської області як частина розвитку

- економічної системи України. Економічний простір, (155), 44-49.
<https://doi.org/10.32782/2224-6282/155-9>
37. Прокопенко І.В. Трудовий потенціал суспільства [Електронний ресурс] / І.В. Прокопенко // Buklib.net. – 2009. – Режим доступу: <https://buklib.net/books/22983/>
38. Соціально-економічне становище Дніпропетровської області. URL: http://www.dneprstat.gov.ua/public/2022/public_01.htm
39. Статистичний збірник «Населення Дніпропетровської області у 2020 році» URL: <http://www.dneprstat.gov.ua/catpub/nas%20ta%20migr/2020/Naselennay2020.pdf>
40. Стратегія регіонального розвитку Дніпропетровської області на період до 2027 року [<https://www.minregion.gov.ua/>] ім'я// Назва журналу. – 2020 – № 1 . – Режим доступу: <https://www.minregion.gov.ua/napryamki-diyalnosti/derzhavna-rehional-na-polityka/strategichne-planuvannya-regionalnogo-rozvitku/strategichne-planuvannya-regionalnogo-rozvytku-na-period-do-2027-roku/regionalni-strategiyi-rozvytku-na-period-do-2027-roku/strategiya-regionalnogo-rozvytku-dnipropetrovskoyi-oblasti-na-period-do-2027-roku/>
41. Невесілова І. В. Назва статті: Комплексна оцінка туристично-рекреаційних ресурсів України [Електронний ресурс] / І. В. Невесілова // Географія і туризм. – 2021. – № 1. – Режим доступу: <https://buklib.net/books/27442/6>
42. Населення як природна основа формування трудового потенціалу [Електронний ресурс] // Режим доступу: <https://buklib.net/books/26995/> .
43. Тульчинська С.О. Підходи до визначення поняття «регіон» в сучасних умовах / С. О. Тульчинська // Ефективна економіка № 6, 2012. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=1201>

44. Характеристика природних умов та ресурсів Дніпропетровської області
URL: <http://www.geograf.com.ua/library/geoinfocentre/21-physical-geography-ukraine-world/282-natural-resources-dniepropetrovsk>
45. Шевченко В. І. Природні ресурси Дніпропетровської області та їх використання / В. І. Шевченко, Н. Г. Кіреєва // Економіка та управління. – 2015. – № 4 (87). – С. 127-132.
46. Шинкаренко О. В. Динаміка та структура агропромислового комплексу Дніпропетровської області // Бізнес Інформ. – 2020. – № 1. – С. 115-118.
47. Шпак М. І. Розвиток сільського господарства Дніпропетровщини: проблеми та шляхи їх вирішення // Актуальні проблеми економіки. – 2020. – № 4. – С. 146-151.